

Дон Мануель Тамайо і Бавс

ДЮБД ДРЕДМД

З еспанської мови переклав

Микола М. Палій

ВИДАВНИЦТВО ЮЛІЯНА СЕРЕДЯКА

Don Manuel Tamayo y Baus
(Joaquín Estébanez)

UN DRAMA NUEVO

A NEW DRAMA

Translated into Ukrainian

by

Nicholas M. Paley

EDITORIAL JULIAN SEREDIK

BUENOS AIRES — 1972.

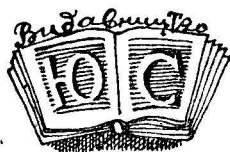
Дон Мануель Тамайо і Бавс

Нова Драма

Драма в трьох діях.

З еспанської мови переклав

Микола М. Палій

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО ЮЛІЯНА СЕРЕДЯКА

БУЕНОС-АЙРЕС — 1972

Impreso en la Argentina
Printed en Argentina

Всі права застережені.
All Rights Reserved.

«НОВА ДРАМА» І Її СЕРЕДОВИЩЕ

Випускаючи цю драму в українському перекладі, було б не від речі залізнутися, бодай побіжно, з її літературним середовищем, на якому вона виросла, а далі і з нею самою. Правда, «Нова драма» Тамайо і Бавса це не Пісня про Сіда (Cantar de mio Cid), Селестіна, Лазарко з Тормесу чи Дон Кіхот, а проте, в еспанській літературі вона займає незвичайно особливе місце: вона являється одною із найкращих трагедій еспанської літератури усіх часів. Коли взяти під увагу, що еспанська драматична творчість це одна із найстарших і найбагатших, на європейське мірило, то це вже велике признание!

Подібно до інших літератур, початки еспанського театру неясні, здогадливі. Треба припускати, що принагідні жартуни і народні розвеселяючі виконували перед людьми, при різних нагодах, примітивні публічні виступи в виді жартів, комедій чи «вистав». Рівночасно, релігійна драма, що вийшла з літургійних відправ (Різдво, Богоявлення, Великдень), біблійних розповідей про життя святих і алегоричних моральних наук, стала помалу набирати форму примітивної «вистави», і, опинившись поза церковними об'єктами (на міському майдані), стала прославляти не тільки релігійні святкування, але також і світські обходи (придворні виступи на честь короля, тощо). У примітивних «труппах» брали участь, і то вже за гроші (перший натяк на «професійність» театру), люди і світські, і релігійні. В деяких «виставах» (на майдані), ці «актори» нераз «зачіпали» клериків, щоб цим підкреслити свою свідцькість і незалежність. «Скрипти», чи писані «п'єси», якими послуговувалися перші актори, були, спершу, народного характеру, віршованої (пісенної, баладної) будови, і т. зв. ерудитної (виробленої) форми вірша. Вони ходили в рукописному виді, між «акторами», і до нас не дійшли. Одним із таких прототипів примітивних п'єс заховався щойно у XII ст., т. зв. **Авто*)** або **Містерія Трьох Коро-**

*) Одно-актна п'єса релігійного змісту.

лів. Цей фрагментарний, простий формою і одинокий зразок середньовічної еспанської драми, являється одним із кращих зразків європейських п'єс (драм) того часу.

Зі зростом прози розвивається теж і повна секуляризація театру, яку підсилюють школи Хуана дель Енсіни (першого театрального жартуна), Бартоломє де Торрес Наарра (першого теоретика про модернізацію театру, батька першого сміхуна, як дієвої особи), Жілія Вісенте (творця португальської драми), Лопе де Руеди (першого автора-актора-директора рухомого театру, початківця п'єс прозою і творця т. зв. «пасос», коротких жартівливих скечів). Такий був «розмах», скромний але певний, еспанського театру в добі ренесансу. Та розвиток прози в цій добі приглушив ріст театру аж до т. зв. Золотої доби (пол. XVI ст. до 1700 р., смерті Карла II).

Театр Золотої доби очолюють такі літературні велетні як Хуан де ля Квева, Лопе де Вега, Гільєн де Кастро, Габріель Тельєс (Тірсо де Моліна), Руїс де Аляркдн, Кальдердн де ля Барка, Рохас Зоріалья і Августін Морето. Їх виступ не тільки оживлює але й збагачує еспанський театр новими прикметами. Про поняття еспанського театру писав вже в добі ренесансу Лопе де Руеда, але основні прикмети національного театру було обґрунтовано щойно в Золотій добі. До цього історичного обґрунтування причинилися чотири літературні велетні: Лопе де Вега, Кальдердн де ля Барка, Тірсо де Моліна і Руїс де Аляркдн. Вони сформували теорії національної драми, установили число актів (із 5 до 3), впровадили різnorodність віршованої форми, зблизили театр до народу, пристосували мову до діючих осіб і нагод, підкреслили гідність особистої честі, занялися виробленням характеру героя, підкреслили вартість моралі, звернули увагу на швидкість дії в п'єсах, і б. др. Коротко кажучи, за обмежений час зроблено дуже багато на полі «модерного» театру.

Але великий політичний, економічний і культурний розмах, якого зазнала досі Іспанія, став помалу прищербати із вступленням на престіл Филипа II (1556—1598): його деспотизм і безкомпромисовість привели до страти північно-європейських впливів, а його наслідники Филип III, IV і Карло II причинилися до дальшого занепаду Іспанії. Зі смертю нездібного Карла II габсбурського (1700 р.) і з приходом до влади Филипа V бурбонського (1701 р.), а далі Карла III і IV, настає в Іспанії внутрішнє тертя за впливи з міжнародними наслідками: Іспанія тратить свої заморські по-

сілості, включно з частиною своєї власної території (Гібральтар), піддається інвазії Наполеона і тратить свій престиж. Письменники, роздвоєні і приголомшені національною трагедією, стають на роздоріжжі: одні тримаються національних традицій, а другі наслідують зразки французького класицизму. Назагал, літературному життю бракує активного розмаху і воно заледвиживотіє при зусиллі яких 12 письменників. Добу XVIII ст. поповняють поезія (лірика, байка), драма і нарративна проза (повість, дидактична література), але на великі, особливі осяги вона не спромоглася. Хоч театр за той час збагатився на формулу Люсана*), проте боротьба між неокласиками і прихильниками національних поглядів не припинилася. Цю добу оглавлують такі оригіналісти як Рамон Франсіско де ля Крус Кано і Ольмеділья, і Леандро Фернандес де Моратін, які заповнили театральну прогалину того періоду своїми п'єсами поважного і розвагового типу.

Літературну скромність цієї доби виручує прихід XIX ст. багатого в жанри, різноманітність тем і глибину національних інтересів. Еспанське XIX ст. діє, головню, під знаком буйного романтизму, особливо помітного у драматичній творчості. Тут не тільки кульсує романтичний дух, але й стилеві та загально-національні інтереси. Наприклад, в першій половині століття в театральній творчості настає рішальний перехід до прози переплітуваної віршем, помічається рішучий виступ проти французьких впливів, міцніє дальше зацікавлення традиціями неокласицизму, настає зворот до національно-історичних (часто помішаних з фантазією) тем, помічається натиск на живіший хід п'єси, і закрадається натяк на морально-повчаючі висновки. До продовжувачів цих ідей і традицій Моратіна, Золотої доби, соціальних (тематикою) п'єс, соці-

*) Ignacio Luzan Claramunt de Suelves y Guerrea (1702-1754) висунув теорію придержуватися трьох цілостей і т. зв. «декорум» (приличности, етикети), зн. доброго смаку; імітувати природу; послуговуватися дійсністю (реальністю) і правдою; змальовувати *utile dulci* (корисно-солодке), зн. літературу з практичним, корисним або дидактичним завданням, а zarazом гарним, приємним і розваговим елементом; впровадити різноманітність віршованої форми; занехати одно-актові п'єси релігійної тематики; заступити класичну мітологію християнською, і т.п.

альної сатири, комедії та історичних п'єс належить група одинадцяти драматургів, і Тамайо і Бавс являється одним із них.

Мануель Тамайо і Бавс народився (15 вересня 1829) і помер (20 червня 1898) в Мадриді. Будучи сином власник театру і визначних артистів еспанської сцени, Мануель, разом із братами (Вікторіном і Андресом), завчасу навчився, як артист і автор, усіх технічних шук і дрібниць пов'язаних з виконанням «добре вишитих п'єс». Своєю вмільстю актора, а головню автора, він скоро добився солідного признання і високих становищ: в театрі, уряді, королівських академіях (мовній і наук), і т. п. Писати став рано (11 р.), був добре читаним в класичній, і модерній літературах (звідси його основи солідного критика), і сам займався перекладами театральних творів світової літератури.

Його письменницька творчість визначається ясністю вислову, багатством слів, класичною формою і стилем, і шляхетною гідністю. Правда, його власні (ранні) драми дещо слабші і неціпко пов'язані, зате пізніші п'єси визначаються прецизійною виробленістю, головню технікою і силою вислову. До цих «сильніших» драматичних творів Тамайо і Бавса належить власне «Нова драма» (1867). Це не тільки «сильніша» драма, але одна із найкращих трагедій еспанського театру того часу і, без сумніву, усього еспанського театру взагалі. Автор розказує в ній історію Йорика, сміхуна шекспірівської трупи, що грає на сцені ролю зрадженого чоловіка, яка перетворюється в дійсність: трагедія стається в рамках справжнього любовного пов'язання (тема, яка вплинула на композицію «Паяців» Леонкавалло).

Літературний стиль Тамайо і Бавса нагадує класичний (живий і колористий) стиль Аляркона*). З технічної сторони, в «Новій драмі» гармонічно в'яжуться театральна фікція з дійсним, реальним життям, при чому гармонізуються тут звук прози і вірша враз із артистичною виробленістю характерів. Цим останнім Тамайо і Бавс присвячує багато часу: він їх різьбить по-мистецькому так, що, відповідно до положення, вони стають симпатичними, і читач, захоплений їх безвихідністю, не може ніяк не співчувати. Лише

*) Його повість «Трикутний капелюх» друкувалася частинами в 50-их рр. в «Народному Слові» (Пітсбург, Па.) в українському перекладі Миколи М. Палія. — Ред.

Болтон (відзеркалення заздрости) видається нам інакшим; але, коли ми пізнаємо як (і чому) він став таким, читач (глядач) і йому мимохить співчуває.

Звідки запозичив автор цю тему? Здогадів тут багато, але певностей мало. Треба припускати, що Тамайо і Бавс, добре очитаний у світовій літературі, був ґрунтовно обізнаний із Шекспіровим «Гамлетом», а (може) також і з «Еспанською трагедією» Томаса Кіда, а найголовніше з «Удазаною правдою» Лопе де Веґи. Як би це не було, Тамайо і Бавс цих можливостей не опрокинув і, як автор, вив'язався зі своїх завдань по-мистецькому. Він пробував віддати моральний образ людини з усіма її слабостями і вжити його за інструмент Провидіння, щоб осягнути довготривалий приклад для корисної науки.

Микола М. Палій

ДИЄВІ ОСОБИ:

Йорик

Алісія

Едмундо

Волтон

Шекспір

Автор

Керівник сцени

(Помічник режисера; суфлер 1)

Суфлер (2)

Д І Я І

Мешкання в хаті Йорика: направо малий стіл, наліво лавка; двері по боках і одні ззаду.

Я В А І

Йорик і Шекспір. Оба входять задніми дверима. Шекспір з рукописом в руках.

ШЕКСПІР

Можна знати, чому ти тепер ведеш мене до себе в хату?

ЙОРИК

Прикро тобі може увійти в неї?

ШЕКСПІР

Зайве питання. Добре знаєш, що ні.

ЙОРИК

Чому ж тобі спішно?

ШЕКСПІР

Жде мене дома багато вельмидостойних осіб, які приходять з того світу на цей для самої приємности, щоб мене побачити.

ЙОРИК

Я зумію розважити твоїх гостей кількома пляшками еспанського вина, що їх вишлю їм ще таки сьогодні. Кажуть, що це винце воскресає мертвих. І варто було б побачити, як би так, зібрані в твоїй кімнаті королі Англії, воскресли всі разом і завели спір за те, хто повинен би знову засісти на престоли. Але що їх могло б

оживити краще від того, що їх уже **оживило твоє** перо?

ШЕКСПІР

Коротко, що ти хочеш від мене?

ЙОРИК

Що ж мені ще хотіти, як не втішатися щастям, що гощу у себе в хаті і обнімаю славного поета, великого Шекспіра, гордість і диво Англії! (Кидається йому в обійми).

ШЕКСПІР

Бувай здоров, ніколи якслід непрославлений **смі-**хуне, жартівливий Йорику, слава і гордість театру. **Не** годиться бо тратити час на хвальбу і лестощі.

ЙОРИК

Але ти ще не мусиш іти.

ШЕКСПІР

В такому випадку, що ж тут діяти? Залишуся.

ЙОРИК

Сідай.

ШЕКСПІР

Гаразд. Гляди-но, чи не хочеш ти часом ще чогось іншого. (Сідає біля стола і кладе на нього рукопис).

ЙОРИК

Щиро сказавши, як тобі сподобалася ця драма, яку ми щойно прослухали? (Сідає при другому кінці стола і перелистковує рукопис під час розмови).

ШЕКСПІР

Вона вповні припала мені до **серця**.

ЙОРИК

І це перший твір того юнака?

ШЕКСПІР

Перший.

ЙОРИК

Я також вважаю, що це знаменита річ, хоча знаходжу в ній кілька невеличких хиб.

ШЕКСПІР

Зависні люди знаходитимуть вади; шукаймо лише краси.

ЙОРИК

Тебе певно ніколи не палила в грудях заздрість. Певно, як нема чого заздрити. . .

ШЕКСПІР

І впертий ти сьогодні з твоїми похвалами. Але ти помиляєшся в тому, що кажеш. Заздрісній людині ніколи не забракне причини до заздрощів. Заздрість ставить перед очима чудові скла, крізь які людина рівночасно бачить у собі все погане і мале, а в других усе велике і гарне. Ось так зауважиш, що нуждарі, які носять такі скла, не лише заздрять тим, що вартують більше, але також і тим, що вартують менше, тобто разом добру і злу. Коли один заздрісний чоловік не знайшов у свого вельми вбогого сусіда нічого до заздрощів, то що, думаєш, він зробив? Став йому заздрити самотній речі, якою нещасний звертав на себе увагу, а був це великий горбок, який пригинав його плечі.

ЙОРИК

Я повинен би дещо знати про те, що відноситься до заздрощів, бо театр є добрим помножувачем таких речей. Бачив ти зборище більших негідників, ніж група комедіантів?

ШЕКСПІР

За винятком цієї театральної трупи, ти повинен додати.

ЙОРИК

Нехай всі увійдуть, і хай вийде той, хто може. Що за обмова одних проти других! Як ці так і ті бажають радше чийогось нещастя, ніж власного задоволення! Як

кожний уважає себе за єдиного в своєму роді і єдиного у володінні сценою!

ШЕКСПІР

Суперництво зароджує нечесні діла; але людина перемагає ним неможливі речі. Лиши його, хай воно викачається в болоті, бо може колись воно підніметься до висот.

ЙОРИК

Кажу тобі, що ти зробив дуже мудро, що склав берло театрального артиста і залишився тільки з берлом поета.

ШЕКСПІР

Мусимо, проте, домовитись, що правило, яке ти ствердив, не є без винятків.

ЙОРИК

Воно їх має; і моя дружина і Едмундо є доказом на це. Славити Бога, що дав мені щастя побачити ще за життя винагороджені мої добрі діла. Бо я був щирий і ласкавий, і в Алісії я знайшов ангельську дружину, а в Едмунді приятеля, — що кажу приятеля? — сина повного шляхетних прикмет. І який талант у них обох! Як вони обоє грають Ромео і Джульєту! Ці двоє героїв, що їм твоя уява дала життя, є просто божеські; і ще більше божеські, коли Алісія і Едмундо надають їм людської форми і правдивої душі. Що за рух, що за погляди, що за спосіб висловлювати любов! Ну, це дійсна правда!

ШЕКСПІР

(Бідний Йорик!) Можу вже йти?

ЙОРИК

Але перед тим я хотів би сказати одну річ директорові мого театру, нагородженому лавровим вінком поетові, і...

ШЕКСПІР

Милостивий Господи! Справа в тім, що ті похвали мене вже нудять, і я здурнів, коли не відгадав, що ти

хочеш щось у мене просити, і пробуєш платити мені заздалегідь за прислугу.

ЙОРИК

Це правда, що хочу просити в тебе послуги.

ШЕКСПІР

Скажи якої.

ЙОРИК

Я хочу це зробити, але не знаю як.

ШЕКСПІР

Ну, та говори вже без обиняків.

ЙОРИК

Вискажи мені щиро свій погляд про мої здібності театрального артиста.

ШЕКСПІР

Ну, ніби ти справді його не знаєш! Для сумних і вичерпаних людей нема успішнішого лікарства, як твоя приявність на сцені.

ЙОРИК

І ти думаєш, що моєю одинокою прислугою є приводити людей до сміху?

ШЕКСПІР

Я думаю, що це досить для твоєї слави.

ЙОРИК

Коли ж будуть ставити цю драму?

ШЕКСПІР

Скоро.

ЙОРИК

І кому думаєш дати ролю графа Октавія?

ШЕКСПІР

Це відповідальна роля, і понад усе трагічна. Дам її Волтонові, бо він у цьому роді роль знаменитий.

ЙОРИК

Я так і знав! Роля добра, кому ж вона мала б бути, як не Волтонові? Яке щастя мають негідники!

ШЕКСПІР

Коли овоч починає дозрівати, а його прохолодить білий приморозок, то він в'яне; в'яне й серце, коли воно починає пробиватись до життя, а його охолодить розчаровання. Волтон був вельми нещасливий у своїй молодості: він заслуговує на вибачливість. Бувай здоров, утрете і востанне. (Встає).

ЙОРИК

Але ж я ще навіть не сказав. . . (Встає теж).

ШЕКСПІР

Тож говори і кінчай.

ЙОРИК

До того я й прямую! Я хотів би. . . Але ти опісля не смійся з мене, ні. . .

ШЕКСПІР

Та говори вже, милосердний Боже, і не надуживай більше моєї терпеливості.

ЙОРИК

Я хотів би. . .

ШЕКСПІР

Що? Скажи, бо інакше зникну чародійним робом.

ЙОРИК

Я хотів би грати цю ролю.

ШЕКСПІР

Яку ролю?

ЙОРИК

Ролю нової драми.

ШЕКСПІР

Але котру?

ЙОРИК

Котру ж, як не графа Октавія?

ШЕКСПІР

Ролю чоловіка?

ЙОРИК

Ту саму.

ШЕКСПІР

Ти?

ЙОРИК

Я.

ШЕКСПІР

Милостивий Господи! Йди і вилікуйся, Йорику, бо ти небезпечно хворий.

ЙОРИК

Безумні інакше не балакають. Знаючи лише твої трагічні твори, я був би безумний, коли б я уважав тебе нездібним писати приємні і веселі комедії. Бо по сьогоднішній день я не відтворював ніщо інше, як жарти і радощі; чи мушу я бути засуджений на те, щоб ніколи не зійти з цієї втертої дороги?

ШЕКСПІР

І чому залишати її для незнаних вершин? Досі ти хотів приводити людей до сміху, і публіка сміялася. Горе тобі, якщо колись задумаєш приводити її до сліз, а публіка буде далі сміятись!

ЙОРИК

Негідний! Відмовити таку просту прислугу тому, хто завжди був твоїм найвірнішим другом; тому, хто цинив тебе як зіниці своїх очей! Ну й гаразд, нехай хто інший грає ролю графа; але ми вже не друзі, ані я не буду в наступному році в гурті твого театру. І заберу з собою мою Алісію... і також Едмунда. Побачимо, хто з нас двох втратить більше. (Вельми спокійно).

ШЕКСПІР

Що за накопичення слів!

ЙОРИК

Ні, не думай, що тепер я міг би припасувати влучно отой висказ, »слова, слова, слова«, як говорить Гамлет.

ШЕКСПІР

Ах, ця думка, що на світі ніхто не повинен бути вдоволений зі своєї долі!..

ЙОРИК

Так, бо завдання веселити других, це іграшка.

ШЕКСПІР

Говориш поважно? Був би ти здібний мене покинути?

ЙОРИК

Тебе покинути! Я ж бо сказав, і ти в це не віриш? (Плаче). Не будь, друже, таким наївним; одно з найменших лих. Ще бракувало б, щоб ти, коли не маєш довір'я до мого таланту, не довіряв також моему серцю. Ні, я тебе не покину. Йорик може не вміти вдавати те, що відчуває, але він вміє відплачувати. . . Ти його ображаєш. . . ти його понижаєш. . . а він, — глянь на нього! — простягає до тебе свої руки.

ШЕКСПІР

Милостивий Господи! Ти плачеш?

ЙОРИК

Плачу, бо саме пекло налягає, щоб я не виконав моєї примхи; бо Волтон самотній, який уважає мене за нестесаного блазня, що здатний лише викликати в нестямущих дурненькі реготи; бо я бачу, що ти також. . . І саме це болить мене найбільше. . . Що ти. . . Мій Боже, який я нещасливий!

ШЕКСПІР

Ах, до біса з тобою! Хочеш ролю чоловіка? Нехай

вона буде твоя, і нехай вона тобі вийде на мізерну користь!

ЙОРИК

(Нагло перестає плакати, і дуже радісно). Справді? І говориш це на правду?

ШЕКСПІР

Так. Насити те прокляте бажання, від якого я тисячу разів безуспішно пробував тебе відстрашити. (Ходить по сцені. Йорик слідує за ним).

ЙОРИК

Ануж я з цієї ролі вив'яжуся успішно?

ШЕКСПІР

Ануж в першу ніч вистави тебе висвистять зі сцени?

ЙОРИК

За велику приємність варто потерпіти великі невдачі.

ШЕКСПІР

І ще на які великі невдачі ти заслуговував би!

ЙОРИК

Ну, як щось тобі раз влізе в голову. . .

ШЕКСПІР

Ні, а ти ніби не впертий.

ЙОРИК

Чоловіче, я був би дуже радий вив'язатися з неї добре, аби тільки тобі доказати, що ти помиляєшся.

ШЕКСПІР

Даруй мені, але я хочу тобі доказати, що ти помиляєшся.

ЙОРИК

Лиши мене в спокою.

ШЕКСПІР

Я не хочу нічого більше. (Бере капелюх і йде до задніх дверей).

ЙОРИК

Справа така, що ти повинен перейти зі мною роллю. (Затримує його тоном жартівливої погрози).

ШЕКСПІР

Ну, хто ж тут сумнівається?

ЙОРИК

Я говорю зовсім поважно.

ШЕКСПІР

Ну, чому би ні!

ЙОРИК

Справа така, Гільермо, що коли я з цієї ролі вив'яжуся так, щоб мене оплескували... (Поважно).

ШЕКСПІР

Ну, то що?

ЙОРИК

Моя радість буде тоді незмірна.

ШЕКСПІР

Правду кажучи, Йорику, не більша за мою. (Дає Йорикові руку щиро і з відчуттям. Йорик стискає її зі зворушенням, а потім його обнімає. Шекспір виходить задніми дверима).

Я В А П

ЙОРИК

»Як легко приводити до сміху!«, говорили мені учора вечором Волтон й інші товариші. Вони скоренько побачать, що я також умію приводити до сліз, якщо до цього є нагода. Вони це побачать і запіняться зі злости, як я наведу тепер на глядачів жах і страх — так,

як я колись наводив радість — і здобуду їх одобрення й оплески. (Бере зі стола рукопис). Треба лише братися обережно, бо благословенна роля графа Октавія трудненька, і при найменшій помилці можна упасти і розбитися на черепки. (Читає з рукопису).

Тремти бо, невірна дружино; тремти...

Ось тут починається добра частина. Якийсь Рандольфо чи Пандольфо... Ляндольфо, Ляндольфо називається (знайшовши це ймення в рукописі), великий хитрун, дає графові листа; з нього цей останній пере-свідчується, що Манфредо, супроти якого він грає ролю батька, являється любовником його жінки, чарівної Беатріси. Граф підозрівав усі живі істоти, за винятком цього молодого шляхтича. І накінець, коли він приходить до себе, нещасний чоловік, зовсім ясно, стає як задурманений, так наче світ над ним провалився.

Тремти бо, невірна дружино; тремти бо невдячна,

Що честь викрадаєш у мене ну і щастя!

Була твоя спритність даремна

Глянь осьде на доказ своєї провини.

Відкриває листа.

Вся кров в мені стигле.

Не наважується глядіти на листа.

Хай злов спалахне усім гнівом!

Проклятий хай буде невідник з-за кого насліно

ти честь мою плямиш!

Ах, що я бацу! Мій Христе! Мій Боже мій Христе!

Вдивляється пильно в листа, скрикує жахливо й падає знесилено в крісло, неначе поразений громом. (Почавши від рядка »Тремти бо, невірна дружино«, аж досі, читає з рукопису, а сценічні вказівки читає інакшим голосом, ніж віршовані рядки). А тепер послухаю як мені йде з цим висловом. (Прибирає справді трагічну поставу, складає рукопис так, щоб служив замість листа, і деклямує недоладно з поганою інтонацією).

Проклятий хай буде невідник з-за кого насліно

ти честь мою плямиш!

Ах, що я бачу!..

(Скрикує дуже нескладно). Ні... Так як воно виходить тепер, то я не віддаю його дуже добре. Ах! (Скрикує ще гірше ніж перше). Зле, дуже зле. Так кричить той, якому стають на ногу. Га! (Потім з теплою, відповідно до положення). Ану отут...)

А, це ти той негідник...

Занадто слабо.

А, це ти той негідник...

Занадто сильно.

А, це ти той негідник...

Це я негідник, я безумний, що в моєму віці намагаюсь іти проти природних нахилів і перестарілих звичаїв. А може й не вся вина моя... Деяка може буде й авторова... Поети звичайно пишуть неодні дурниці.

А, це ти той негідник...

Як, до біса, треба це сказати правильно? А що, коли Гільбермові предсказання сповниться, коли мене висвистять... Не хочу про це й думати. Я умер би від гніву і ганьби. Як прийде час, то побачимо, що буде. Геть зі страхом! Вперед! (Зупиняється, і під час цієї перерви читає потиху з рукопису, розправляє руками і викривляє обличчя). Тепер дійсно мені зачинає подобатись. Щодо частини на потиху, що я говорю, то вона звучить знаменито. Але я мушу досягти свого завдання!.. Я мушу виконати це досконало!.. Ах, це ти? Ходи сюди, Едмундо, ходи. (До Едмунда, який появляється в задніх дверях). Ти знаєш що?

Я В А ІІІ

Йорик і Едмундо

ЕДМУНДО

Що? (Наче перестрашений).

ЙОРИК

Що в цьому творі, на який ти тепер дивишся, я граю
знамениту роллю.

(Тремти бо, невірна дружино!)

ЕДМУНДО

Я сердечно задоволений з цього, ваша милосте.

ЙОРИК

Від якогось часу кличеш мене ваша милість, за-
мість батько, і шкода було тебе поправляти в цьому.

(Тремти бо, невірна дружино; тремти бо, невдячна!)

Чи я нерозважно причинився до того, щоб ти від-
мовляв мені того милозвучного імені?

ЕДМУНДО

Це я негідний його вимовляти.

ЙОРИК

До чого це тепер доведе? Ах, Едмундо, в тобі по-
малу вигасає любов до мене!

ЕДМУНДО

Що вас склонює так думати?

ЙОРИК

Як би ти любив мене так, як раніше, ти не був би
таким стриманим зі мною.

ЕДМУНДО

І в чому я стриманий з вами?

ЙОРИК

А в тому, що не виявляєш мені причини твого сум-
ного настрою.

ЕДМУНДО

Я сумний?

ЙОРИК

Сумний і повний неспокою. За що хочеш заложи-
тися, що ти влюблений?

ЕДМУНДО

Влюблений? Я? Ви так думаете?

ЙОРИК

Хтось подумав би, що я звинувачую тебе у злочині. (Усміхаючись). Ах! (З несподіваною повагою). Любов може бути злочином. Любиш одружену жінку? (Беручи його за руку).

ЕДМУНДО

Ох! (Його обличчя міняється).

ЙОРИК

Ти збілів... Твоя рука тремтить...

ЕДМУНДО

Так... по правді... І це тому, що ви глядите на мене так...

ЙОРИК

Хворесеньке мусить бути наше сумління, коли один погляд нас лякає. Подумай добре: не так шкодить чоловікові той, хто обкрадає його господарство, як той, хто краде в нього честь; не так той, хто ранив його тіло, як той, хто ранив його душу. Едмундо, не роби цього... Ах, сину мій, не роби цього, пробі!

ЕДМУНДО

Ваше підозріння не має жадної основи. Я вас запевняю.

ЙОРИК

Я тобі вірю; ти не можеш мене обманювати. У цьому театральному творі, щоб не йти задалеко, розмалюються великі нещастя, що їх зароджує злий вчинок одної одруженої жінки. І гляди: хоч це для розваги, мене не втішає те, що Алісія буде змушена грати ролю винної жінки, а ти зрадливого баламута.

ЕДМУНДО

Так? (Пробує прикидатись).

ЙОРИК

А я буду в ролі обманеного чоловіка! (З комедійним притиском).

ЕДМУНДО

Ви? (Піддається впливам свого хвилювання).

ЙОРИК

Я, так... Що ж тебе дивує? Невже ти теж із тих, що вважають мене нездібним грати поважні ролі?

ЕДМУНДО

Ні, ваша милосте, ні; тільки...

ЙОРИК

Правда, мені доведеться змагатись із чималими труднощами. І тепер, коли я над цим застановляюсь, мені не пасувала б ніяка інша роль, ніж роль заздісного чоловіка. Бо я й дотепер ще не знаю, що це за порода сотворинь, ті заздрощі. Я з раннього дитинства був приневолений трудитись безупину, а опісля закохавсь у славі, з якою скоро подружилась моя примха. Поки моє серце не виявило, дивним і щасливим збігом обставин, коли я вже став сивіти, що воно все ще було молоде і могло офірувати жінці посвяту палкої любови. І сам ти знаєш, що Алісія не викликала досі в мене заздрощів, ані не викличе їх у всьому моєму житті. Годі недовіряти такій шляхетній істоті. Хіба не так?

ЕДМУНДО

Так, ваша милосте; годі...

ЙОРИК

Ти сказав це так холодно. Слухай, Едмундо. Я роблю зле, що приховую від тебе речі, які я запримічую від якогось часу.

ЕДМУНДО

Ви щось помітили? Що це було?

ЙОРИК

Що Алісія не викликала в тобі найменшого при-

в'язання, що ти глядиш на неї, мабуть, з відразою.

ЕДМУНДО

Ви це помітили? Що за уявлення! (Вельми стурбовано).

ЙОРИК

І причина не скривається від моїх очей. Заки Алісія стала моєю дружиною, ти одинокий панував у моєму серці, а тепер тебе непокоїть твоя присутність в ньому навіть в товаристві. Самолюб! Обіцяй мені, що ти замиришся з нею ще сьогодні. І від нині ти маєш кликати її просто — Алісія. І було б навіть краще, як би ти кликав її матір'ю, а коли не матір'ю, бо ж її вік на це не дозволяє, то клич її сестрою, бо ж ви повинні бути братом і сестрою, тому що ви обоє маєте цього самого батька. (Обнімає його).

ЕДМУНДО

(Що за мука!)

ЙОРИК

Плачеш? Ну, ну, не плач. . . не плач, якщо не хочеш, щоб я теж. . . (Витирає собі руками сльози). А знаєш, що я думаю? Коли в тобі є така сильна синівська заздрість, то заздрість любовника мусить бути просто страшна. Кажуть, що нема сильнішої пристрасти, ніж заздрість; бо вона цілком опановує душу. Вона помагає забувати все.

ЕДМУНДО

Усе! Так, ваша милосте, усе!

ЙОРИК

То ти був заздрісний за жінку? Яка приемність! Таким чином допоможеш мені вивчати роллю заздрісного чоловіка. Ти поясни мені, як повстає і як розвивається в серці ота невідома мені любов, який рід мук вона спричинює, якими зовнішніми прикметами вона себе виявляє. Одним словом, усе, що відноситься і стосується до неї. Зачни тепер від читання оцього міс-

ця дії. (Дає йому розгорнений рукопис). Звідси. (Показує місце в рукописі). Зачинай.

ЕДМУНДО

А, це ти той негідник?

ЙОРИК

Це я так тобі кажу. (Едмундо міниться і читає далі слабо і повільно).

ЕДМУНДО

Ти віроломний і зрадливий. . .

ЙОРИК

Хлопче, хлопче, гляди бо, гірше вже читати не можна. Більше духа! Більше сили!

ЕДМУНДО

Ти той спокусник ганебний, що сміє. . .

ЙОРИК

З життям, з життям!

ЕДМУНДО

Ось серце терзати нещасній людині?

ЙОРИК

Ти не маєш сьогодні до цього настрою. Дай мені. (Бере від нього рукопис). Послухай:

А, це ти той негідник.

Ти віроломний і зрадливий.

Ти той спокусник ганебний. . .

Я В А І V

Ті самі і Волтон.

ВОЛТОН

Хто тут лютує? (Від задніх дверей).

ЙОРИК

Волтон! (Закриває рукопис).

ВОЛТОН

Ти сварився з Едмундом?

ЙОРИК

Я ні з ким не сварився.

ВОЛТОН

Як я прийшов, то мені здавалося, що я чув...

ЙОРИК

[Він вже певно це знає, а приходиться шукати сварки].

ВОЛТОН

Я присяг би, що ти не приймаш мені дуже радо.

ЙОРИК

Бо відгадую твої заміри.

ВОЛТОН

А, це гадання.

ЙОРИК

Не марнуймо слів. Що тебе сюди приносить?

ВОЛТОН

Коли знаєш, то чому хочеш, щоб я тобі щось говорив? Але, чому ви стоїте, пане Волтон? (Говорить сам до себе). Ось вам крісло. (Бере крісло і ставить його по середині сцени). Спасибі. (Сідає).

ЙОРИК

Слухай, чоловіче. Не приходь до мене з ніякими дурницями, бо як я розсерджусь...

ВОЛТОН

Ох, тоді!.. Ну, я вірю. У нього вдача як у тигра. Не так, Едмундо?

ЕДМУНДО

Що таке?

ЙОРИК

Ти жартуєш з мене?

ЕДМУНДО

Він посмів би посміятись з вас?

ВОЛТОН

Це гарно, що ти захищаєш свого приятеля Йорика, свого опікуна, свого другого батька. . . А, цей хлопчина це скарб! (Звертаючись до Йорика). Як я люблю вдячних людей!

ЕДМУНДО

Волтоне! (Не може стриматись і говорить погрозово).

ВОЛТОН

Непокоять тебе похвали?

ЕДМУНДО

[Яка його ціль?]

ВОЛТОН

Ну, пізнати, що сьогодні всі у поганому настрої. (Встає). Будь здоров. Ти помиляєшся.

ЙОРИК

Я помиляюся. . . в чому?

ВОЛТОН

Ні в чому. Я прийшов шукати приятеля, а знаходжу дурня, і йду собі геть.

ЙОРИК

Ти називаєш мене дурнем?

ВОЛТОН

Бо щось краще не прийшло мені на думку.

ЙОРИК

Ти бачив Шекспіра?

ВОЛТОН

Ні, але я бачив автора нової драми.

ЙОРИК

Ну і що?

ВОЛТОН

Вийшовши звідси, Шекспір стрінувся з ним випадково і сказав йому, що ти повинен грати роль батька в його драмі.

ЙОРИК

Тепер ми починаємо розуміти один одного.

ВОЛТОН

Автор став як той, що бачить видіння.

ЙОРИК

Він сам є не злим видінням.

ВОЛТОН

І досить схвильований він прийшов до мене до хати, аби мене спонукати, щоб я взяв роль, яка на його думку, належала мені...

ЙОРИК

І ти... отже... ти...

ВОЛТОН

Я... (Наче б силував себе самого). Хочу, щоб ти знав правду... Спочатку я був розгніваний, але після того побачив, що не мав причини, і сказав поетові... Але, чому я мучуся, щоб тобі це розповісти? (Ступає кілька кроків до виходу).

ЙОРИК

Ні... Слухай... Ходи сюди. (Бере його за руку і веде його на сцену). Що ти йому сказав?

ВОЛТОН

Я сказав йому, що ти мій приятель, і що актор з твоїми заслугами і досвідом міг би добре грати різні ролі, коли б він тільки на це наполягав; і що я грав би роль довіреного, роль вельми трудна, бо огидна; і що я допоміг би тобі своїми порадами, як би ти хотів їх

прийняти... Бувай здоров... (Ніби прощається і подається до виходу).

ЙОРИК

Але ходи сюди, друже, ходи сюди. (Затримує і веде його на сцену, як раніше). І ти сказав це?

ВОЛТОН

І коли я, задоволений собою, приходжу тебе сповістити, то ти мене приймаєш з неласкавим виразом і холодними словами. Хоч-не-хоч я мусів відплатитися тобі так само. Винний в цьому... (Іде знов до виходу).

ЙОРИК

Ні, ти не підеш. (Затримує і знов веде його на сцену). Це, що ти мені розповідаєш, таке дивне!..

ВОЛТОН

І скажи нам, чому воно таке дивне?

ЙОРИК

Здавалося зовсім природним, що ти не захотів би втратити нагоду здобути новий успіх, і зате я...

ВОЛТОН

Святиня слави така велика, що ще не заповнена і ніколи не заповниться.

ЙОРИК

Тому, що ти маєш ту обманливу вдачу...

ВОЛТОН

Мене уважають за сварливого тому, що я не вмію брехати ні вдавати.

ЙОРИК

Але справа в тому, що ти не гніваєшся за те, що я граю ролью графа Октавія в цій п'есі?

ВОЛТОН

Я тобі вже сказав, що ні.

ЙОРИК

І що ти гратимеш роллю близького друга?

ВОЛТОН

Я вже сказав, що так.

ЙОРИК

І що ти перейдеш зі мною пробу ролі?

ВОЛТОН

Ти мене ображаєш своїми сумнівами.

ЙОРИК

Ти чуєш це, Едмундо?

ВОЛТОН

Побачимо, чи колись оцінять мене справедливо.

ЙОРИК

Послухай. Треба визнати, що ти все мені виглядав на крутія.

ВОЛТОН

Так оцінюють людей на світі.

ЙОРИК

Визнання правди, це вже початок поправи, і коли б ти хотів тепер дати мені кілька позаушників...

ВОЛТОН

Я справді повинен би їх тобі дати.

ЙОРИК

Ну, зачинай. Не вагайся. Прошу тебе вдарити мене раз хоч так із ласки.

ВОЛТОН

А, перестань ті дурниці.

ЙОРИК

То стисни мені руку.

ВОЛТОН

Оце так! (Оба стискають собі руки).

ЙОРИК

І я, що був би присяг... Той, що думає зле, ніколи не заслуговує на те, щоб помилятися. Ти тепер занятий?

ВОЛТОН

Зовсім ні.

ЙОРИК

Заки я зачну вивчати ролю, я був би дуже радий почути, як ти її читаєш.

ВОЛТОН

Ну, якщо ти хочеш, про мене...

ЙОРИК

Чи я хочу? Як же ж мені не хотіти! Я нічого іншого не бажаю. Ну, ти дійсно дивуєш мене такою безмежною добротою і шляхетністю! Хто міг би подумати, що ти...

ВОЛТОН

Вертаєшся до старих хитрощів? (Сердито).

ЙОРИК

Ні, ні... Навпаки... Я хотів сказати... Ну, ходім до мене до кімнати. Там зачнемось і... Щиро кажучи, роля зневаженого чоловіка видається мені трохи трудна.

ВОЛТОН

Ти помиляєшся. Роля зневаженого чоловіка грається без жадних труднощів. Заложуся, що Едмундо думає так само.

ЕДМУНДО

Я?.. [Що цей чоловік говорить?]

ЙОРИК

Завдяки твоїм лекціям усе буде мені легке. А ска-

жи мені, навчиш ти мене одної із тих модуляцій голосу, з яких ти черпаєш стільки успіхів?

ВОЛТОН

Зовсім певно.

ЙОРИК

І одну із тих несподіваних переходових змін, в яких ти завжди здобуваєш оплески?

ВОЛТОН

Зайве прохання.

ЙОРИК

І той спосіб удавати плач, яким витискаєш сльози в глядачів?

ВОЛТОН

Так, друже, так. Усе, що хочеш.

ЙОРИК

І ти думаєш, що мені вдасться накінець досягнути...

ВОЛТОН

Осягнеш перемогу.

ЙОРИК

Справді? (Затирає вдоволено руки).

ВОЛТОН

Ти і сам не знаєш, до чого ти здібний.

ЙОРИК

Але ж, друже... (З радістю, яка заледви дозволяє йому говорити).

ВОЛТОН

Ах, я горджуся тим, що знаю добре акторів!

ЙОРИК

Я вірю, що ти знаєш їх добре. Я підскочив би з радості заради цього. Ходім до середини, ходім. (Йде з Волтоном направо. Потім біжить в сторону Едмунда. Волтон чекає на нього біля правих дверей). Не хотів

би ти, Едмундо, радіти, побачивши мене таким щасливим? Радій, заради Бога. Я хочу, щоб усі раділи.

А, це ти той негідник?

ВОЛТОН

Ходи і не тратьмо часу.

ЙОРИК

Так, так, не тратьмо. (Біжить туди, де стоїть Волтон). Ось, що я справді трачу сьогодні, голову. Ах, слухай. (Вертається скоро до Едмунда і говорить до нього потиху). Хоч він перейде зі мною пробу ролі, я не зрікаюся твоєї. Що ти на це? (Йде аж до середини сцени і там стає). З такими двома учителями. . . (Говорить сам до себе, показуючи на Едмунда і Волтона). І в додатку до цього, з Гільермом. . . І ще те, що я не йолоп. . .

Терпи бо, невірні дружино; терпи бо невдячна. . .

Я з цього вив'яжуся знаменито, нема що казати! (Підскакує з радості). Не казав я? Я вже підскаочив з радості, як дитина.

ВОЛТОН

Що ж, ти не йдеш?

ЙОРИК

Так, так, ми туди йдемо. (Йорик і Волтон виходять правими дверима).

Я В А V

Едмундо, потім Алісія.

ЕДМУНДО

Що ж мені думати? Чи знає Волтон мою тайну? Хай Бог боронить! Говорив він без злоби, чи з лихим заміром? Завжди підозривай! Завжди бійся! Ах, яка повна тривоги провина! Ах, яке животіння винного!

(Сідає біля стола, кладе на нього руки і спирає на них голову. Алісія входить лівими дверима, і побачивши його в такому положенні, жахається і перелякана біжить до нього).

АЛІСІЯ

Що це, Едмундо? Що з тобою? Що сталося?

ЕДМУНДО

Ти теж завжди тремтиш, нещасна, так як я!

АЛІСІЯ

А що ж я маю діяти, як не тремтіти? Із сумлінням ніхто не бореться без страху.

ЕДМУНДО

І масмо завжди так жити? Скажи мені, будь ласка, чи це життя?

АЛІСІЯ

Ти мене питаєш? Можна рахувати хвилини одного дня, але не болі і турботи, які я переношу в одному дні. Якщо хтось поглядає на мене, я говорю: він знає. Якщо хтось наближається до мого чоловіка, я говорю: він йому скаже. Мені видається, що я знаходжу погрозовий вираз в кожному обличчі; в моєму ж серці відбивається як погроза найневинніше слово. Мене лякає світло; боюсь, що воно розкриє моє сумління. Мене лякає темнота; моє сумління видається ще темнішим у п'ятьмі. Часом я присягла б, що відчуваю знак злочину на своєму обличчі; хочу доторкнутись його рукою і ледве встигаю позбутися впертого облудного вигляду, коли дивлюся на себе в дзеркало. Усі мої сили вже вичерпуються, моє серце вже не може даліше терпіти, і година, яку благословив той, що потребує спочинку, наближається до мене з новими страхіттями. Ах, якщо я засну, то може він мені приснитись; може мої уста нехотячи вимовлять його ім'я, може скажу вголос, що його люблю! І якщо накінець я засну проти моєї волі, тоді я ще нещасливіша, бо непевні побоювання перед сном прибирають у сні вид страшної дійсності. А

опісля знову настає день; і вчорашню гіркоту, яка видавалася нездоланною, завжди перевищає гіркота сьогоднішня; і сьогоднішню гіркоту, яка межує з вічністю, завжди перевищає гіркота завтрашня. Плакати? Ах, скільки я плакала! Зідхати? Ах, скільки я зідхала! У мене нема ні сліз ні зідхань, щоб себе потішити. Прийдеш? Який жах, яке бажання, щоб ти відійшов! Ідеш? Яка тривога, яке бажання, щоб ти вернувся! І ти вертаєшся, і коли я говорю з тобою вічна-віч, так як тепер, мені здається, що мої слова гомонять так голосно, що їх можна чути всюди. Літ комахи позбавляє мене останньої краплини крові в жилах. Я вірю, що всюди є вуха, що слухають, очі, що бачать, і не знаю, куди свої повернути. . . (Тривожно глядить то в одну то в другу сторону) і . . . Ах! (Скрикує).

ЕДМУНДО

Що це? Говори! (Глядить тривожно і з тремтінням в ту саму сторону, що Алісія).

АЛІСІЯ

Ніщо, моя тінь. Це моя тінь, що мені видалася обвинувачуючим свідком. І ти питаєш мене, чи це життя? Як це може бути життя, Едмундо? Це не життя, ні; це смерть, якій немає кінця.

ЕДМУНДО

Успокойся, Алісіє, і поміркуй, що ти вважала б себе менше винною, коли б ти була винуватиша. Провина все видається страшною, навіть коли біля неї мерхтить чеснота.

АЛІСІЯ

Не говори мені про чесноту. Я топчу всі обов'язки лише тому, що тебе люблю. Я ображаю небо і землю. Рятуй мене; тому, що ти сильний чоловік, рятуй немічну жінку!

ЕДМУНДО

Ах, так. Ми обоє мусимо себе взаємно рятувати. Але, себе спасти? Бачити мою обожану Алісію і не го-

ворити з нею. Говорити з нею і не казати їй, що її кохаю. А як не кохати її, коли я вже її полюбив? Яке безглуздя! Яке божевілля! Проте я кожного дня потішаю себе, творячи дуже добрі постанови в тому намірі, щоб їх не виконувати; так то людина дає чортові привід до сміху. Я ставлю собі за мету, як усі в подібних випадках: перетворити любов у приязнь. Любов, що змагає до того, щоб себе поменшити, більшає. Любов не перетворюється в дружбу; вона часом перемінюється в таку гостру і глибоку ненависть, як вона сама. Вже сама думка любити тебе менше, гнівить мене і лютить. Нема іншого виходу як любити тебе до безтями, або ненавидіти тебе шалено. Скажи мені: як я міг би тебе ненавидіти?

АЛІСІЯ

Мені також минають цілі дні на роздумуванні над способами, як би мені перемогти давуна моєї волі. Коли б Едмундо залюбився в іншій жінці, говорю я сама до себе, усе було б гаразд. Але я тремчу від люті на саме уявлення, що тебе бачу з іншою жінкою. Рівняючи до цього терпіння, нема болю, що моїм очам виглядав би на радість. Стану просити Бога, щоб ти забув мене, але скоро бачу, що я прошу Його, щоб ти мене любив. Змагатися дарма більше не треба. Я знаю свою нікчемність: я тебе люблю. Я тобі сказала, рятуй мене. Мій рятунок залежить від того, щоб тебе не любити. Але ти не можеш мене вирятувати.

ЕДМУНДО

Алісіє, моя дорога Алісіє!

АЛІСІЯ

Едмундо! (Обіймаються і пристають, прислухаючись до шелесту позаду сцени). Ах, іди!

Я В А VI

Ті самі, і Шекспір. Потім Йорик і Волтон.

ШЕКСПІР

Хвалити Бога, що стрічаю вас самих. Я шукав вас.

ЕДМУНДО

Кого, мене? (Підозріло).

ШЕКСПІР

Тебе і її.

АЛІСІЯ

Обидвое?

ШЕКСПІР

Обидвое.

ЕДМУНДО

[Господи!]

АЛІСІЯ

[Мій Боже!]

ШЕКСПІР

Можу говорити без страху, щоб нас хтось не підслухав?

ЕДМУНДО

Чи це, що маєте нам виявити, така тайна?

ШЕКСПІР

Я сам не хотів би цього слухати.

АЛІСІЯ

[Не знаю, що діється зі мною].

ЕДМУНДО

Говоріть, але вважайте, що кажете.

ШЕКСПІР

Уважай ти, що говориш. (Зупинивши свій зір на ньому).

ЕДМУНДО

Годі мені зносити. . .

ШЕКСПІР

Мовчи і слухай. (Владно).

ЕДМУНДО

Ах! (Спускає голову, опанований Шекспіровим тоном і поставою).

ШЕКСПІР

Я повинен був давно не в'яжучись поступити так, як я поступаю сьогодні, приневолений konieczністю. Я був боягуз. Прокляті людські міркування, які роблять добру людину боягузом. Я вже не вагаюсь. Я ні в чому більше не затримуюсь. Едмундо, ти кохаєш цю жінку.

ЕДМУНДО

Я?

ШЕКСПІР

Алісіє, ти кохаєш цього чоловіка.

АЛІСІЯ

Ах! (З острахом і болем).

ЕДМУНДО

Яким правом ви смієте?..

ШЕКСПІР

Правом, яке мені дає той факт, що я являюсь приятелем чоловіка Алісії і батька Едмунда.

ЕДМУНДО

Ану ж це, що ви говорите, не правдиве. Ану ж вас обдурили.

АЛІСІЯ

Не сумнівайтесь, вас обдурили.

ШЕКСПІР

Лицемірство і провина, це сестри-близнючки. Ходи сюди. (Бере Алісію за руку і притягає її до себе).

Ходи сюди. (Бере Едмунда за руку і ставить його перед нею). Піднеси голову, Едмундо! (Одною рукою підносить голову Едмунда, а другою Алісії). Глядіть одне одному в очі зі спокоем невинности! Дивіться одне на одного! Ах! Ви поблідли. Чому ви так порум'янилися? Передтим був кольор мук сумління, а тепер кольор стиду.

АЛІСІЯ

Будьте милосердні!

ЕДМУНДО

Досить вже цього! (З глибоким болом).

АЛІСІЯ

Ви заговорили так несподівано. . .

ЕДМУНДО

Обвинувачення впало на нас як грім.

АЛІСІЯ

Ми боялись.

ЕДМУНДО

Я скажу вам правду.

АЛІСІЯ

Він кохає мене, і я кохаю його. Це певне.

ЕДМУНДО

Ви шляхетні і щирі.

АЛІСІЯ

Ви будете мати милосердя над двома нещасними людьми.

ЕДМУНДО

Ви не схочете побільшувати наше нещастя.

АЛІСІЯ

Навпаки, ви захистите нас, ви обороните нас від нас самих.

ШЕКСПІР

Ну, діти мої, успокойтесь.

АЛІСІЯ

Він назвав нас дітьми! Чи ти чув?

ЕДМУНДО

Ми цілуватимемо ваші ноги!

АЛІСІЯ

Так! (Хоче стати навколішки).

ШЕКСПІР

Ні, вам було б ліпше в моїх обіймах. (Простягає рамена).

ЕДМУНДО

Гільермо!.. (Затримується стидливо).

АЛІСІЯ

(Радо) Невже це можливе?

ШЕКСПІР

Ходіть сюди.

ЕДМУНДО

Рятуйте нас! (Кидається йому в обійми).

АЛІСІЯ

Рятуйте нас, ради Бога! (Також кидається в обійми Шекспіра).

ШЕКСПІР

Так, з Божою поміччю я вас порятую. (Перерва, під час якої чути хлипання Едмунда і Алісії).

АЛІСІЯ

Але, що я бачу, ви плачете?

ШЕКСПІР

А що ж робити людині, що побачила сльози, як не плакати?

АЛІСІЯ

Едмундо, це захисник, якого посилає нам доля. А ми хотіли його одурити, ми хотіли його відкинути! Яке сліпе є нещастя! Мати приятеля, що може нас потішити, що може взяти на себе трохи нашого страждання; мати захист у людині, що найкраще знає, як лікувати душевні болі, бо він є той, що знає їх найліпше. . . О, несподівана радосте! Хто був би сказав мені ще недавно, що радість була так близько мене? Тепер я живу. Ах, Едмундо, це справді життя!

ШЕКСПІР

Годі гайнувати час. Говоріть. Я хочу знати все. (Перерва).

ЕДМУНДО

Алісія прийшла до гурту нашого театру два роки тому. Тоді я пізнався з нею. Коби я був не знав її ніколи!

АЛІСІЯ

Коби я була не знала його ніколи!

ЕДМУНДО

Я запримітив її здалека. Дивна сила притягнула мене до неї. Я наблизився до неї: я глядів, та не бачив; розмовляв, але я не чув, що говорив. Я тремтів: я любив її!

АЛІСІЯ

Я також любила його.

ЕДМУНДО

Любов, хоч вона й законна, воліє жити приховано в глибині серця. Минули дні. Врешті я рішився об'явити їй усе. . . Неможливо!

АЛІСІЯ

Йорик вже був виявив мені свою любов.

ЕДМУНДО

Людина, якій я завдячував усе, була моїм суперником.

АЛІСІЯ

Моя мати дуже захворіла. Ми не мали засобів; Йорик видався нам як післанець безмежного милосердя.

ЕДМУНДО

Чи я міг запобігти тому, що мій добродійник помагав іншим людям?

АЛІСІЯ

»Алісіє«, сказала мені раз мати, »ти лишишся самотна; вийди заміж за Йорика; він так любить тебе, і він такий добрий«.

ЕДМУНДО

Йорик взяв мене просто з вулиці невідомого і голодного, і дав мені захист, любов, щастя і місце на світі.

АЛІСІЯ

Завдяки Йорикові, моя мати зазнала всяких вигод в останніх днях свого життя.

ЕДМУНДО

Для мене це була незмірна мерзота знищити щастя тої людини.

АЛІСІЯ

Моя умираюча мати благала мене.

ЕДМУНДО

Я зробив те, що слід робити, віддав пошану вдячності.

АЛІСІЯ

Я відповіла так, як відповідають умираючій матері.

ЕДМУНДО

І я присяг їй забути.

АЛІСІЯ

І коли я старалася любити його менше, я стала любити його ще більше.

ЕДМУНДО

Опір був марний.

АЛІСІЯ

Але я говорила: Едмундо є сином Йорика.

ЕДМУНДО

Йорик є моїм батьком, говорив я.

АЛІСІЯ

Як тільки вийду за Йорика, скінчиться кохання, яким захоплює мене оцей чоловік.

ЕДМУНДО

Як тільки Йорик одружиться з нею, скінчиться моя любов, яку я відчуваю до цієї жінки.

АЛІСІЯ

Кохати сина мого чоловіка? Який жах! Це ж неможливо!

ЕДМУНДО

Кохати дружину мого батька? Яке безглуздя! Це не може бути.

АЛІСІЯ

І з яким палким бажанням я вичікувала години мого вінчання!

ЕДМУНДО

А як та година не наближалась, то хвилини ставали мені вічністю.

АЛІСІЯ

І нарешті та година прийшла!

ЕДМУНДО

Вона накінець вийшла заміж!

АЛІСІЯ

І коли наша любов втратила свою останню надію, замість утекти із наших грудей...

ЕДМУНДО

Вона з ревом піднеслась, як переслідуваний звір.

АЛІСІЯ

Проте ми мовчали і мовчали.

ЕДМУНДО

Я відмовився жити даліше в хаті Йорика, не зважаючи на його просьби і благання.

АЛІСІЯ

Але він мусів навідуватись сюди часто.

ЕДМУНДО

Він настоював на це.

АЛІСІЯ

Ми зустрічались щоденно, і мовчали.

ЕДМУНДО

Ми пересиджували годинами на самоті, і мовчали.

АЛІСІЯ

Нарешті одного разу, коли ми грали »Ромео і Джульєту«... .

ЕДМУНДО

Заскочені палкістю гарної історії... .

АЛІСІЯ

Захоплена полум'ям тієї історії, палаючим полум'ям правди... .

ЕДМУНДО

Тоді мої уста, — що я кажу, — мое серце спитало її тихо, тихесенько: »любиш мене?»

АЛІСІЯ

І мої уста, — що я кажу, — мое серце відповіло тихо, тихесенько: »так«.

ЕДМУНДО

Ось наша провина.

АЛІСІЯ

Нашою карою є підозрівати і боятися кожної хвилини.

ЕДМУНДО

Невблагана гризота сумління.

АЛІСІЯ

Утіха? Ніяка.

ЕДМУНДО

Засіб? Лиш один.

АЛІСІЯ

Умерти.

ЕДМУНДО

Ми сказали вам усе.

АЛІСІЯ

Клянемося.

ЕДМУНДО

Клянемося Йориком!

АЛІСІЯ

Його життям.

ЕДМУНДО

Ось що сталося.

АЛІСІЯ

Це правда.

ШЕКСПІР

Нещасна людськосте! Чесне діло, розпочате без належних сил, в надії довести його до кінця, стає в тобі джерелом злочинів. Нещасна людськосте! Ти відступаєш перед малою перепорою, а перескакуєш через велику. Ви любитеся, але любитися вам не можна.

ЕДМУНДО

Хто таке говорить, той не знає, що поневолена любов'ю душа не звільняється від свого тирана.

ШЕКСПІР

Хто таке говорить, той не знає, що душа є вільна, бо вона дитина Божя.

АЛІСІЯ

Поясніть мені, ради милосердя: що може зробити залюблена людина, тоді коли вона рішить не любити?

ШЕКСПІР

Бажати.

ЕДМУНДО

Бажання не вистарчає.

ШЕКСПІР

Якщо бажання не удаване, то воно вистарчає.

АЛІСІЯ

А хто запевнить це?

ШЕКСПІР

Бездоганний свідок.

ЕДМУНДО

Який свідок?

ШЕКСПІР

Ваше сумління. Як би ви не були відповідальні за вашу провину, навіщо той страх, навіщо ті сльози, навіщо ті докори сумління? Ти втечеш від Алісії навзавжди.

ЕДМУНДО

Така думка мені приходила вже тисячу разів. Ви вимагаєте неможливого.

ШЕКСПІР

На похилій площі злочину треба відступати або наступати. Схочеш чи ні, ти відступиш.

ЕДМУНДО

Ви зробите так, щоб я забрався живосилом?

ШЕКСПІР

Якщо нема іншого засобу, треба творити добро силою.

АЛІСІЯ

Едмундо вас послухає. Коли ми вже маємо когось, що нас захистить, ви побачите, як відродяться в нас віра і відвага.

ШЕКСПІР

О, так! З вашою поміччю не буде діла, яке виглядало б неможливим. Ми воїни обов'язку.

АЛІСІЯ

Ви наш капітан.

ЕДМУНДО

Ведіть нас до перемоги.

ШЕКСПІР

Як би я міг виконати це добре діло, я сміявся б із Отелла і Макбета, і з усіх тих дурниць. (З внутрішньою радістю). Покладаюся на обіцянку одного чоловіка. (Простягає Едмундові руку). І на обіцянку однієї жінки (Стискає руку Алісії).

ЕДМУНДО і АЛІСІЯ

Так!

ШЕКСПІР

Заки, отже, прийде цей день, коли нас лишить Едмундо, ви ніколи не можете бути самі. Ви ні разу не поглянете одне на одного в приявності інших людей. Цього вимагає обов'язок, цього домагається конечність. Я думав, що я був самотнім власником тайни. . . Який з мене туман! Любов ніколи не може бути скритою.

АЛІСІЯ

Що ви говорите?

ЕДМУНДО

Скажіть одверто!

ШЕКСПІР

Цю жахливу тайну знає теж одна людина, від якої не без підстави можна сподіватись чогось негідного.

ЕДМУНДО

Яка людина?

ШЕКСПІР

З огляду на розподіл роль нової драми, Волтон розлютився на Йорика.

ЕДМУНДО

Волтон! (З острахом).

ШЕКСПІР

Я знаю це від автора драми, який нещодавно прийшов від Волтона до мене до хати, і переповів мені розмову, яку вони оба тільки що відбули. Волтон сказав менше більше оці слова, які автор повторював, хоч їх не розумів: »Йорикові знаменито пасує роля обманутого чоловіка і нема що йому перечити«.

ЕДМУНДО

Ради Бога, якогось порятунку, якоїсь надії!

ШЕКСПІР

Якщо ми втратимо наш розсудок... Успокойтеся, втихомиртеся. (Ніби застановляється. У правих дверях з'являється Йорик, за ним іде Волтон. Йорик дає йому рукопис драми, що його несе з собою, і щоб утихомирити Волтона, робить веселі жести і кладе палець на його уста. Опісля скоренько підходить навшпиньках до своєї дружини).

ЕДМУНДО

Що ви вирішили? (Тривожно до Шекспіра).

АЛІСІЯ

Скажіть!

ЙОРИК

Тремти бо, невірна дружино; тремти бо неصدяча...

(Хапає Алісію за руку з дійсно трагічною постановою і говорить з перебільшеним притиском).

АЛІСІЯ

Господи! (Здригається від страху). Простіть!

ЙОРИК

Що?

ЕДМУНДО

Негіднику! (Хоче кинутися на Волтона).

ШЕКСПІР

Безумний! (Потихо до Едмунда, якого він притримує).

ЙОРИК

Простіть! (Змішано і здивовано).

ВОЛТОН

[Що за припадок!] (Іронічно).

ЙОРИК

Простіть! (Пробує собі пояснити те, що сталося. Шекспір біжить на поміч Алісії).

З а с л о н а .

Д І Я П

Та сама обстановка, що в дії першій.

Я В А І

ВОЛТОН

Я зачекаю, поки він не вернеться. (Говорить до когось ніби за задніми лаштунками). Він сидить зі мною на пробі понад три години, а потім іде до мене до хати і заглядає за мною. Що він хоче від мене? Чи добре я роблю, що його шукаю? Людина, що її ненавидимо, приваблює так само як та, яку любимо. Сьогодні вечором ставитимуть вперше нову драму. Цього вечора Йорик гратиме ролю, що мала бути моєю, а яку він підло викрав у мене. Та чи буде він її грати добре? Нехай він її грає. Нехай він радо поспробує трохи трудних речей, що в них важко уникнути невдачі. А я буду грати з ним другорядні ролі, бо ця дорога видалась мені успішним засобом домогтися для нього найбільшої кари, а водночас для мене найбільшої відплати. Але побоююсь, що я сьогодні помилився. Дивно, що крім мене, всі вірять, що він буде грати погано. Крім того, глядачі оплескують із привички. . . Йорик є їх ідеалом. . . Коли його побачать, як він несподівано перейшов з комедії на трагедію, то навіть ця обставина послужить йому за рекомендацію. . . Навіть мої вороги не скористають із тієї нагоди, яка їм трапляється, щоб розплатитися зі мною. А як палко хвалять тих, що на це не заслуговують! Як солодко хвалити одного, щоб тільки знеславити другого! Ну, було б добре, коли б тепер з'явився Йорик з несправедливими домаганнями, аби зняти з мого чола вінець слави, зрошений потом і сльозами багаторічної праці. Моя одинока надія і розрада це те,

що моє серце, раз його зранено, ніколи не загоїться. О, славо! О, божественна сило! Яка ти чарівна і зненавиджена! Маєш олив'яні ноги, щоб наблизитися до того, хто тебе кличе, і бистрі крила до втечі. Терпить той, хто тебе виглядає; але як він нарешті натішиться тобою, а потім тебе втратить, тоді терпить тисячу разів гірше. Чи ж це дивно, що від бажання тебе затримати мовкне голос гідности і чести? Як тільки я дізнався, що Йорик хотів мене зневажити, я повинен був його вразити вісткою про його ганьбу. Найпевніша і найскорша помста — це найкраща помста. Як мій противник здобуде успіх на сцені і знищить мою славу, тоді вже буде трудно помститися на ньому. Я обіцяв зберегти таємницю. Я обіцяв. Чи є інша рада, як її не дотримати? Шекспір так дивно впливає на мене. . . Він наводить на мене такий непереможний страх!.. І нема жадного сумніву: Йорик заздрить. Він пробує це заховати на дні свого серця, але заздрість завжди виявляється на обличчі. Сліпий припадок зробив частинно те, що я повинен був зробити. І хоч Шекспір ламав собі голову, щоб його збити з пантелику. . . Раз його серце забите підозрінням, він не має іншої ради, як гнатися за правдою, аж доки її не досягне. І хто знає, чи актор дістає надхнення з дійсної людської заздрости, щоб висловити удавану заздрість? Бракувало ще того, щоб злигодні мого ворога обернулися проти мене. О, це ти? (Міняє голос, побачивши Йорика у задніх дверях). Слава Богу. Мене вже стало мучити отак чекати на тебе.

Я В А ІІ

Волтон і Йорик

ЙОРИК

Ти тут?

ВОЛТОН

Я знаю, що ти був у мене після проби, тому при-

ходжу довідатися, чим я можу тобі допомогти. (Йорик дивиться на нього мовчки). Ну, скажи мені, хотів ти щось?

ЙОРИК

Я хотів лише. . . (Непокоїться). Я тобі скажу тепер.

ВОЛТОН

[Що це може бути?]

ЙОРИК

(Сідаючи). Я наробився досить і чуюся виснаженим із перевтоми.

ВОЛТОН

То відпочинь у такому разі.

ЙОРИК

Я думав віддихнути на свіжому повітрі, але моя надія мене завела.

ВОЛТОН

Що? Ти не почуваш себе добре? (З радістю, що її не може стримати).

ЙОРИК

Почуваюся нездоровим, неспокійним. . .

ВОЛТОН

Ну, побачимо, побачимо. . . (Торкається його чола і рук). Ти палаєш. Я справді думаю, що ти маєш гарячку.

ЙОРИК

Можливо.

ВОЛТОН

Чому ти не повідомиш Гільєрма?

ЙОРИК

Гільєрма? (Злісно, і встає нагло). Навіщо?

ВОЛТОН

Можливо ти не зможеш працювати сьогодні вечо-

ром. Може треба буде відкликати виставу... (З удаваною журбою).

ЙОРИК

Моя хвороба не така поважна.

ВОЛТОН

Лишим дурниці. Я сам піду пошукати Гільєрма і... (Іде в напрямі задніх дверей).

ЙОРИК

Я тобі кажу, що я не хочу бачити Гільєрма. Я тобі кажу, що я буду грати ролю.

ВОЛТОН

(Іронічно, вертаючись на своє місце). Бо ти сподіваєшся здобути успіх сьогодні вечором!..

ЙОРИК

Успіх... так, успіх... (Наче б думав про щось інше). Волтоне! (Не наважуючись думати далі).

ВОЛТОН

Що? (Шорстко).

ЙОРИК

Волтоне!

ВОЛТОН

Я так зовуся.

ЙОРИК

Не смійся з мене. (Змішано).

ВОЛТОН

Ти справді видаєшся мені пришелепуватим.

ЙОРИК

Я мушу тобі сказати, що я маю одну ваду, з якої не можу вилікуватись.

ВОЛТОН

Тільки одну? То ти щасливий.

ЙОРИК

Мене опановує цікавість.

ВОЛТОН

Адам і Ева були батьками людства.

ЙОРИК

Побачиш. Ти говорив сьогодні рано з Гільєрмом у вельми темному куті сцени, і коли я випадково наблизився до вас, я почув, як ти сказав. . .

ВОЛТОН

Що?

ЙОРИК

(Непокоїться). Я чув як ти сказав: »Я не зламав моєї обіцянки; Йорик нічого не навчився від мене«.

ВОЛТОН

І ти почув це?

ЙОРИК

Це, що я щойно повторив, нічого більше.

ВОЛТОН

Ну і що?

ЙОРИК

Тому, що я такий цікавий, я хочу знати, що таке домігся від тебе Гільєрмо, щоб мені не виявити.

ВОЛТОН

Але ти справді цікавий.

ЙОРИК

Я став таким з хвилини, як я тебе перестеріг від цього.

ВОЛТОН

Ти маєш ще іншу вдачу.

ЙОРИК

Яку?

ВОЛТОН

Мережати сни, коли спиш.

ЙОРИК

З чого ти робиш такий висновок?

ВОЛТОН

А з того, що ти заявляєш, наче б ти почув від мене якісь слова, що не вийшли з моїх уст.

ЙОРИК

Не вийшли?

ВОЛТОН

Ні.

ЙОРИК

Це все виглядає на якісь чари.

ВОЛТОН

(Іде по капелюх). І якщо не маєш ніпроцю інше спитати. . .

ЙОРИК

[Не можу позбутися мого сумніву]. Волтоне!

ВОЛТОН

Ти мене кличеш? (Підходить на кілька кроків до Йорика, з капелюхом у руці).

ЙОРИК

Так, щоб тобі погратулювати.

ВОЛТОН

За що?

ЙОРИК

За те, що дуже погано брешеш.

ВОЛТОН

Ні зле, ні добре; але я не брешу.

ЙОРИК

(З несподіваною злістю). Брешеш!

ВОЛТОН

Йорику!

ЙОРИК

Брешеш!

ВОЛТОН

Що, ти з глузду зійшов?

ЙОРИК

Як я кажу, що ти брешеш, то ясно, що я не зійшов з нього.

ВОЛТОН

Я тобі дам доказ твого здоров'я тим, що піду собі геть від тебе.

ЙОРИК

(Погрожуючи) Ти не можеш вийти, не сказавши мені того, що ти приобіцяв тримати в тайні.

ВОЛТОН

(Не маючи змоги стримати своєї злости). Як ти можеш настоювати на тому, щоб я тобі виявив тайну, коли я приобіцяв її дотримати?

ЙОРИК

О, значить, мені снилося? Значить, я дійсно і певно чув слова, що про них ти перше казав, ніби їх не вимовляв.

ВОЛТОН

Лиши мене в спокою. Бувай здоров.

ЙОРИК

Пробі, Волтоне, скажи.

ВОЛТОН

Пробі, Йорику, не скажу.

ЙОРИК

У такому випадку те, що ти ховаєш від мене, це якесь лихо?

ВОЛТОН

Коли б ти міг знати, яка необачна твоя впертість і яка геройська моя протидія!

ЙОРИК

Заради мене, ти мусиш сказати.

ВОЛТОН

Заради мене, ти заслуговуєш на те, щоб тобі сказати.

ЙОРИК

Говори.

ВОЛТОН

(Рішившись відповісти на питання). Ах! (Міняє свою постанову). Ні.

ЙОРИК

Ні?

ВОЛТОН

(Холодно). Ні.

ЙОРИК

Я даю тобі пів години, щоб ти надумався.

ВОЛТОН

Ти мені погрожуєш?

ЙОРИК

Я так думаю.

ВОЛТОН

Що я чую!

ЙОРИК

Я загляну до тебе за пів години, щоб довідатися про твоє остаточне рішення.

ВОЛТОН

А якщо ти мене не знайдеш?

ЙОРИК

То скажу, що ти боїшся.

ВОЛТОН

Кого, тебе?

ЙОРИК

Мене.

ВОЛТОН

Я буду тут за пів години.

ЙОРИК

То ти прийдеш?

ВОЛТОН

Будь цього певний.

ЙОРИК

Прийдеш врешті сказати мені те, що тепер скриваєш передо мною?

ВОЛТОН

Ні, лише побачити, що ти зробиш, як я знову відкажуся задовольнити твою цікавість.

ЙОРИК

Зле гратися з вогнем, а тисячу разів гірше гратися з розпачливістю людини.

ВОЛТОН

То ти в розпачі?

ЙОРИК

Дай мені спокій!

ВОЛТОН

Невідкладно. Чи ми все ще друзі?

ЙОРИК

Ні... Так...

ВОЛТОН

Так, чи ні?

ЙОРИК

Ні.

ВОЛТОН

У такому випадку мені не треба подавати тобі руки.

ЙОРИК

Якщо зміниш свою думку, то будемо приятелями на ціле життя.

ВОЛТОН

До побачення за пів години, Йорику.

ЙОРИК

До побачення за пів години, Волтоне.

ВОЛТОН

(Вітає Едмунда, який входить задніми дверима).
А, Бог з тобою, Едмундо.

ЕДМУНДО

(Сухо) І з тобою.

ВОЛТОН

[Як він буде настоювати на тому, щоб виманити в мене тайну, то мені краще мовчати]. (Виходить задніми дверима).

Я В А Ш

Йорик і Едмундо. Йорик ходить з одної сторони сцени до другої, зраджуючи неприхований неспокій.

ЙОРИК

Здоровий був, Едмундо. Яким чином ти з'явився тут нарешті?

ЕДМУНДО

Тому, що сьогодні рано ви зробили мені догану за те, що я не приходжу...

ЙОРИК

Що? І ти приходиш тому, що я зробив тобі догану? Тільки тому?

ЕДМУНДО

(Стурбовано). Ні... Властиво...

ЙОРИК

Не мучся над тим як би то придумати якийсь ви-
крут.

ЕДМУНДО

Мені здається, що ви стурбовані, неспокійні...
(Мнется, що сказати). Певно прем'єра драми...

ЙОРИК

Прем'єра драми... зовсім певно... Так... (Гово-
рить механічно, поринаючи у свої думки. Проходжу-
ється далі в різних напрямках, раз повільним, раз при-
скореним кроком; часом зупиняється, а часом сідає на
крісло, що його бачить біля себе, зраджуючи своєю
поведінкою неспокій, що його опановує).

ЕДМУНДО

Що ж до вас, одначе, то ви ні трохи не повинні бо-
ятися. Публіка вас любить сліпо. Сьогодні вечером, во-
на, як завжди, нагородить ваші заслуги і... (Завважив-
ши, що його не слухають, він мовкне, сідає і стур-
бовано приглядається Йорикові, що все ще ходить по
сцені. Перерва).

ЙОРИК

Що ти сказав? Говори, я слухаю. (Не затримую-
чись).

ЕДМУНДО

[Кінець кінцем він про все дізнається. Нема ради].

ЙОРИК

Ти не думаєш говорити?

ЕДМУНДО

Так... Я говорив, що сьогочерня драма...

ЙОРИК

Ти не спитав мене про Алісію. Чому ти не спитав
мене про неї? (Зупиняється нагло перед Едмундом).

ЕДМУНДО

Тому, що я бачив її сьогодні рано на пробі...

ЙОРИК

Так... Це правда... (Знову проходиться по сцені).

ЕДМУНДО

[Його сумніви ступнево зростали, а тепер дійшли до вершка].

ЙОРИК

Отже сьоговечірня вистава?..

ЕДМУНДО

Я думаю, що вона задоволить публіку. Вона має чар, і рух. Це твір невідомого автора, проте, його задрість не викличе війни.

ЙОРИК

Не може бути! (Говорить сам до себе і тупає в землю).

ЕДМУНДО

Ах! (Встає).

ЙОРИК

Що таке? Чи я щось сказав? Буває, що цими днями вириваються з моїх уст слова, що їх значення з не розумію. Не почуваюся добре цими днями. (Доторкаючись чола).

ЕДМУНДО

(З відчуттям, наближаючись до нього). Ви хворі? Що з вами?

ЙОРИК

Така велика і трудна роля... проби... надмірна наука... Але нема чого боятися. Воно пройде... Воно вже пройшло. Поговорімо тут обидва хвилинку. (Сідаючи при столі). Ми говорили... Про що ми говорили? О, так, про нову драму. Із проб видно, що тобі не дуже подобається твоя роля. І Алісія? Як вона тобі подобається в ролі невірної жінки?

ЕДМУНДО

Добре. . . дуже добре.

ЙОРИК

Добре, що? (Схопившись раптом від стола).

ЕДМУНДО

Так, ваша милосте. . . Я думаю. . .

ЙОРИК

А тепер бачиш, як я радію, що ти. . . (Стримуючись і вдаючи). Ходи сюди, Едмундо. (Нагло рішається і пригортає його ближче до себе). Скажи мені: чи чув ти коли в твоєму серці зрив страшної бурі? Чи зумів ти запобігти на довший час цьому, щоб не було видно її блискавиць, не було чути її грімів? Чи можливо терпіти і мовчати? Чи не вимушує, нарешті, біль жалюгідні вигуки у найбільш терплячої і мужньої людини? Чи було б добре, як би нещастя піддалося невідпорному тягареві, не покликавши приятельства на поміч? І чи не є ти мій син, мій улюблений син?

ЕДМУНДО

(Обнімає його) О, так. Ваш син.

ЙОРИК

Люби ж свого батька сильно! О, як мені тепер треба, щоб мене хтось любив! Знай бо, Едмундо: Алісія. . . О, як відмовляються мої уста вимовити ці слова! І коли б я бодай міг їх висказати так, щоб вони не дійшли до моїх ух? Алісія мене не любить!

ЕДМУНДО

Господи!

ЙОРИК

Бачиш, яке страшне нещастя? Здається неможливо, щоб було гірше нещастя. Здається неможливим, правда? Тож слухай: Алісія любить другого чоловіка! Ось маєш ще більше нещастя; ось воно. (Сильно зворушено).

ЕДМУНДО

Але ж ви, без сумніву, помиляєтесь. Як ви знаєте, що ваша дружина?.. Хто заставив вас у це повірити? (З обуренням в останньому реченні).

ЙОРИК

Як вона почула, що я назвав її невірною дружиною словами отої проклятої драми, які їй видалися правдивими, то вона так налякала, що втратила притомність.

ЕДМУНДО

Чому ви придасте цьому аж таке значення, коли вона така ніжна і чутлива, що її розстроює і непокоїть найменший несподіваний шелест. Гільермо вам уже про це говорив.

ЙОРИК

(Іронічно). Певно, що він мені про це говорив. Алісія просила пробачення, як умлівала.

ЕДМУНДО

Її свідомість, стурбована вашим обвинувачуючим голосом, пішла, як сліпа машина за прийнятим поштовою. Гільермо вам про це теж говорив.

ЙОРИК

(Іронічно, як перше). Він теж мені це сказав, це правда. Але у моїх грудях це залишило маленьке терня: терня, яке дуже скоро стало розжареним цвяхом. Раніш я не бачив нічого і не запримічав нічого. Світло радості засліплює погляд так само, як світло сонця. Нехай бо мого щастя є захмарене, я бачив все ясно і виразно. Я пригадав собі одно пристрасне слово «беру»¹⁾, як любов, і друге теплувате «беру», як вдячність. Любов лише любов'ю в'яже вузол, який не рветься. Я пригадав

¹⁾ Одно слово «беру» (я... беру тебе...) його. Йорика; а друге «беру» Алісіне, як присяга під час їх вінчання. А може Йорик пригадає собі ці слова з п'єси «Ромео і Джульєтта» з пізнішого вінчання молодят.

собі несвоечасно пролиті сльози, турботи і страх без видимої причини. Вона видалася мені молодшою і чарівнішою ніж колинебудь; а я з страхом помітив, що я поганий і старий. А тепер, мої підозріння все більше і більше посилюються новою поживою, бо Алісія, вже навіть не пробує більше ні лицемірити ні удавати; тягар провини нищить її волю. Коли я дивлюся на неї, вона турбується і зворушується, так наче б мій погляд, яким я звертаюся до неї, посідав надприродну силу і пронизував її серце ніби колючими стрілами. Вона ніколи не говорить до мене інакше, як тремтячими устами, що зраджують тремтіння її совісти. Чи появляється коли на її очах бунтівнича сльоза? О, якого зусилля треба, щоб її знов приховати в собі, і як боляче глядіти на ту сльозу, яка все більшає на віях, що її стримують. Чи хочеться їй колинебудь сміятися? Її сміх сумніший від плачу. Ах, так, Едмундо, я присягнувся б перед Богом: Алісія приховує в своїх грудях жахливу тайну. Про це я остаточно переконався зі страхом, з більшим страхом, ніж як би побачив, що нагло розступилась чиста синява неба, а появилась темрява і пекельний жах. Хто він, цей злодій мого щастя? Хто він, цей злодій її невинности? Відповідай! І не кажи мені, що ти не знаєш. Це не допомогло б, і я тобі й так не повірив би. Хто він такий? Не говориш? Не хочеш говорити? Мій Господи, який це світ, що в ньому злочин знаходить стільки співучасників!

ЕДМУНДО

Коли я бачу, як ви терпите від такої жорстокої гіркоти, то у мене не стає сили навіть рота розкрити. Я повторюю, що ваші підозріння безосновні, що я нічого не знаю. . .

ЙОРИК

Чому ж ти завжди так зневажливо ставився до Алісії? Чому ти перестав заходити до цієї хати? Бо ти знав, що ця жінка зраджувала твого батька. Бо своєю приявністю ти не хотів потвердити мого безчестя.

ЕДМУНДО

Ах, не вірте... Що за болюча омана!

ЙОРИК

Я тобі кажу, що я вже починаю бачити ясно, я вже починаю розуміти все. Не знаєш, хто це, мій суперник? Поможі мені його знайти! Можливо це Волтон?

ЕДМУНДО

(З обуренням). Як ви можете навіть таке подумати?

ЙОРИК

Не силкуйся мене відговорювати. Це не Волтон, напевно ні. Нещасна він людина. Може це лорд Стенлі?²⁾

ЕДМУНДО

Лорд Стенлі? Тому, що того вечора він розмовляв з нею хвилину?

ЙОРИК

Мовчи, не продовжуй. Ні, і не він. Я собі це уявляв. Це певно граф Савтгемтон³⁾, приятель Шекспіра? (Це останнє ім'я вимовляє з трудністю).

ЕДМУНДО

Слухайте, ви маячите.

²⁾ Автор певно має на думці Фердинанда Стенлія, п'ятого графа Дербі (earl of Derby). 1559-1594. поета покровителя і приятеля поетів своєї доби. Від 1584-1594 рр. він піддержував фінансово театральну трупу, яка діяла під його іменем.

³⁾ Генри Врайатсли третій граф Савтгемтону (earl of Southampton). 1573-1624. приятель і покровитель Шекспіра. Він також був зв'язаний з колонізаційними компаніями, що відправляли транспорти в Америку в першій половині XVII століття. Багато місцевостей у сьейтій Вірджинія названі його іменем. Шекспір присвятив йому кілька своїх сонетів.

ЙОРИК

Хто ж він, у такому випадку? Так, нема сумніву. Це мусить бути той, кого я би найменше сподівався. Не досить зради дружини, я мусітиму ще оплакувати зраду свого приятеля.

ЕДМУНДО

Не підозрівайте нікого. Той суперник не існує, а Алісія невинна.

ЙОРИК

(Іде в сторону правих дверей). Ну, я таки зараз покінчу з тими сумнівами. Чи вона винна чи ні, я зараз побачу.

ЕДМУНДО

Що ви думаєте робити?

ЙОРИК

(Вертається до Едмунда). Ніщо. Найпростішу річ на світі: спитати її саму про це.

ЕДМУНДО

(З жахом) Не те!

ЙОРИК

Чому ні? Чи можу я зробити щось більше, ніж повірити в її слово?

ЕДМУНДО

Але, ану ж ви обвинуватите її безпідставно? І якщо вона невинна?

ЙОРИК

Якщо невинна, то чому вона тремтить, чому я тремчу, чому ти тремтиш?

ЕДМУНДО

Час вияснить ваші сумніви.

ЙОРИК

Час, який міряється людською уявою, деколи зупиняється і викликає в душах збентеження і страх пе-

ред очікуваною вічністю. Для мене час не біжить уже від кількох днів. Я хочу вернутись до життя.

ЕДМУНДО

(Хапає його за руку). Зачекайте ще один день, не більше, ніж день.

ЙОРИК

(Пробує вирватися від Едмунда). Ні один день більше, ні одну годину більше, ні одну хвилину більше! Лиши мене!

ЕДМУНДО

Не надійтеся!

ЙОРИК

(Силується вирвати руку з руки Едмунда). Яка нестерпна наполегливість! Що за впертий хлопчисько!

ЕДМУНДО

Послухайте!

ЙОРИК

(Міцно напружується і цим звільняється від Едмунда). І в додатку до цього ще й телепень! Вступися!

ЕДМУНДО

Ох!

ЙОРИК

(Шалено). І нема іншої ради! Я мушу все знати!..

ЕДМУНДО

Змилуйтеся!

ЙОРИК

(Мінє плаксиво свій тон; іде в напрямі правих дверей). Я не хочу бути милосердним!

Я В А IV

Едмундо і Алісія

ЕДМУНДО

О, неблаганна вершино! (Побачивши прибиту і за-
журену Алісію, яка з'являється між завісами, що зви-
сають з правих дверей. Хвилева мовчанка, після якої
Едмундо підбігає до непорушної Алісії і підводить її на
сцену). Ти чула?

АЛІСІЯ

Так.

ЕДМУНДО

(Потиху і дуже скоро). Завтра досвіта відпливає
в далекий край корабель, що його капітан є моїм при-
ятелем: утікаймо.

АЛІСІЯ

Ні.

ЕДМУНДО

Плян втечі можна б приготувити від тепер до ночі.

АЛІСІЯ

Ні.

ЕДМУНДО

Якщо годі було б інакше тебе про це повідомити,
тоді ти дістанеш в театрі письмо, з якого дізнаєшся про
вислід моїх заходів і що нам обом робити.

АЛІСІЯ

Ні.

ЕДМУНДО

Твій чоловік дізнається про все.

АЛІСІЯ

Нехай діється Божа воля!

ЕДМУНДО

А що ж станеться з тобою?

АЛІСІЯ

Ба!

ЕДМУНДО

Що ж буде з нами?

АЛІСІЯ

Ти втікай!

ЕДМУНДО

Сам? Ніколи!

АЛІСІЯ

Утікай!

ЕДМУНДО

З тобою.

АЛІСІЯ

Тисячу разів ні!

ЙОРИК

(З-за куліс, кличе Алісію; вона непокоїться). Алісіє! Алісіє!

ЕДМУНДО

Бачиш? Уже не дихаєш, уже не можеш втриматися на ногах.

АЛІСІЯ

(Перестрашено). Він мене шукає.

ЕДМУНДО

Щоб тебе спитати, чи ти винна. Що ти відповіси йому?

АЛІСІЯ

(Рішучо). Що я можу йому відповісти? Що я винна!

ЕДМУНДО

А опісля?

АЛІСІЯ

(Наче оживлена оманливою надією). Опісля? Чи ти думаєш, що він зможе мене вбити? Ах, коби він тільки міг мене вбити! (Виявляє вдовolenня).

ЕДМУНДО

Його лють і твій власний біль закінчать твоє життя.

АЛІСІЯ

Справді? Яка радість!

ЕДМУНДО

І ти шукаєш не тільки своєї смерти, а й моєї.

АЛІСІЯ

(З болем і наглим страхом). Твоїєї?

ЙОРИК

(За сценою, ближче). Алісіє!

ЕДМУНДО

Він уже йде.

АЛІСІЯ

Я буду мовчати. . . буду удавати. . . Ах, безсоромно-
те, дай мені свій спокій, і з ним нехай виновник смі-
ється зі свого судді! Я не можу бути більше нещасли-
ва; але не бійся, не бійся, я ще можу бути більш нік-
чемною.

ЙОРИК

Алісіє!

АЛІСІЯ

(Іде в сторону голосу Йорика). Я тут. Ось я.

ЕДМУНДО

Підожди! (Йорик входить з лівих дверей).

Я В А V

Ті самі і Йорик

ЙОРИК

(Пригнічується, побачивши Алісію). Ах!

АЛІСІЯ

(Усміхається і вдає спокійну). Ви шукали мене, а я вас, і виглядає так ніби ми втікаємо одне від одного.

ЙОРИК

[Чи ця жінка тепер весела?] (До Едмунда). Я мушу поговорити хвилину віч-на-віч з Алісією.

ЕДМУНДО

[Я її обороню, якщо буде треба]. (Виходить правими дверима).

Я В А VI

Йорик і Алісія.

Йорик глядить хвилину мовчки на Алісію, а потім сідає на крісло.

ЙОРИК

Ходи сюди Алісіє, ходи! (Алісія підходить на кілька кроків до нього). Підійди ближче. (Алісія наближається більше до Йорика). Сядь біля мене. А може ти мене боїшся?

АЛІСІЯ

(Сідає біля Йорика). Боюся? Чому?

ЙОРИК

[Вона виглядає зовсім інакша].

АЛІСІЯ

Ви щось хотіли від мене? (Йорик встає).

ЙОРИК

[Вона спокійна, а я схвильований... Хтось тут вивуватий. Вона, чи я?]

АЛІСІЯ

[Сили мене покидають]. (Йорик знову сідає).

ЙОРИК

Алісіє, людина, звичайно, прокидається з любов'ю до першого світла юности; а потім вона біжить необережно за радощами, що їх вона бачить перед собою. Але на тернистій дорозі життя вона замотується в одному коханні за другим, даремному й ганебному, лишачучи в кожному з них частину свого серця. Коли я тебе побачив і полюбив, моє серце було ціле і чисте. І яка палка була сила любови, відчуті восени життя, коли раніше не було любови, коли вже вдруге годі любити! Отак я тебе люблю, Алісіє. Чи ти любиш мене так, як ти можеш мене любити? Скажи!

АЛІСІЯ

Я... Певно... Я вам зобов'язана за такі прислуги...

ЙОРИК

Прислуги! Але ж ми тепер не говоримо про прислуги! Ти любиш мене?

АЛІСІЯ

Хіба ви не знаєте? Чи я не ваша дружина?

ЙОРИК

Любиш мене?

АЛІСІЯ

Так, ваша милосте, так; я вас люблю.

ЙОРИК

(З внутрішньою радістю). Так? Справді? І повинен я в це вірити? Скажи мені правду, ради Бога! Не любиш нікого, тільки мене? Нікого?

АЛІСІЯ

(Перелякана; хоче встати). Що ви мене питали?

ЙОРИК

(Енергійно, спиняє її). Не любиш когось іншого?

АЛІСІЯ

Ні, ваша милосте, нікого...

ЙОРИК

Гляди бо, я думаю, що ти мене обманюєш. Ах! (Прибирає привабливу надію). Можливо ти любиш іншого і ще не виявила своєї любови. Коли воно так, то не вагайся мені признатися. Я прийняв би скромну кару за те, що прагнув взяти собі за дружину когось, хто міг би бути моєю дочкою. Я вислухав би твоєї сповіді не з суворістю чоловіка, а з лагідністю батька. Я дав би тобі нагоду побачити різницю, яка існує між перелюбною любов'ю, яка приносить радість пеклу, і подружньою любов'ю, яка в небі має забезпечені пальми і вінки. Я подвоїв би для тебе свою увагу і доброту, обдаровуючи тебе своєю любов'ю вбраною в принади, кожною солодшою і міцнішою від другої. Я постійно молився б до Всемогучого Бога, щоб він не залишав тебе без своєї опіки. І не сумнівайся, моя славо, світло моїх очей, не сумнівайся, моя дорога Алісіє! Я зумів би, врешті, перемогти мого суперника, здобути ціле твоє серце і повернути тебе на шлях чести і радості, бо ти добра, твоє серце шляхетне і щире. Ти можеш впасти у гріх через помилку, а не з обдуманим наміром, але знаючи гидоту злодіяння, ти утікла би від нього з острахом. І знаючи любов. . . Ах, дитино моя, вір мені, що той, хто так любить, заслуговує на якусь любов у відплату.

АЛІСІЯ

[Мені бракує повітря до дихання; я вмираю].

ЙОРИК

Нічого мені не кажеш? Мовчиш? Ти любиш і вже виявила свою любов? Але не приховуй її від мене. Закон вимагає, щоб вина була покарана. Дружина, яка кривдить свого чоловіка, не повинна лишитися без карі. . . І якщо цей чоловік не має іншого бажання, як заощадити своїй дружині найменшу неприємність, іншої радості як її обожати, іншого життя як те, яке він одержує від неї; якщо для цього нещасливця втрата любови його дружини і розпачлива смерть мають бути одне й те саме, а вона про це знає і засуджує його на

терпіння пекольних мук в цьому і тому житті. . . ах, тоді її беззаконня таке велике, що думка не може його охопити, таке велике, що виглядає на брехню! Ні, я не вірю, щоб ти. . . Така мені ганьба! Мені! І ти могла?.. Ні, ні. . . Я кажу, я не вірю. . . Не можу вірити. . . Не хочу вірити! (Закриває руками обличчя і гірко плаче. Під час Йорикової мови, Алісія зраджує щораз більші ознаки неспокою і болю; часто хоче вставати, але до цього не допускає її чоловік; врешті опанована хвилюванням, вона помалу зсувається на землю і спиняється на колінах перед Йориком. Розкривши обличчя і побачивши Алісію на колінах, він відходить від неї в сильному гніві). На колінах! (Алісія клонить голову на крісло і звертається очима до публіки). На колінах! [Як би вона не була винна, то би не ставала на коліна]. Значить, я не помилявся? Негідна! (Підходить скоро до своєї дружини з погрозливым видом. Побачивши, що вона не рухається, він нагло зупиняється, а потім наближається до неї з зовсім інакшим виразом). Що це? Що з тобою? (Підводить її голову і кладе руку на її чоло). Облегши свій тягар. . . Плач. . . (Алісія вибухає рясним плачем). Ти збираєшся мені вмирати? Але що я говорю? (Опановується). Яке мені діло, що вона помре? (З новим обуренням відходить від Алісії). Ні, вона не помре. Її біль, це брехня! Її плач, це брехня! Усе брехня! Вона ж жінка.

АЛІСІЯ

Ах! (Перестає дихати і падає знепритомніла на землю).

ЙОРИК

(Переляканий, знову підбігає до неї). Алісіє! Ну, все скінчено. . . Успокойся. . . Завтра ми побачимо, що робити. . . Сьогодні треба думати про інші речі. Про драму сьогодні вечером. Алісіє, опритомній. Відважно, ради Бога! (В західних дверях появляється Шекспір. Йорик скоро встає, стає перед дружиною, ніби хоче її заслонити). Хто це? Що вам треба? Чого ви сюди йдете?

Я В А VII

Ті самі й Шекспір.

ШЕКСПІР

Ти такий сліпий, що не бачиш?

ЙОРИК

Шекспір! Він!

ШЕКСПІР

(Підходить до Алісії). Встань, Алісіє!

ЙОРИК

Не рухай її!

ШЕКСПІР

(Помагає встати Алісії, яка спирається на нього і не перестає плакати). Відколи тобі сподобалися трагічні драми, ти став неможливим.

ЙОРИК

(Наближається до дружини). Чи я тобі не казав її не рухати?

ШЕКСПІР

(З великим спокоєм простягає руку, щоб його стримати). Геть!

ЙОРИК

Чи мені сниться?

ШЕКСПІР

Я присяг би, що так, або радше, що ти п'яний або божевільний. Ходімо до твоєї кімнати, Алісіє. (Помалу іде з нею в напрямі лівих дверей).

ЙОРИК

(Іде слідом за ним). Що, ти?

ШЕКСПІР

(Зупиняється). Зажди хвилину. Незабаром ми обидва поговоримо.

ЙОРИК

Невже ти камінь без чуття в людській подобі?

ШЕКСПІР

Невже ти жінка в чоловічій подобі? (Знов наміряється йти).

ЙОРИК

(Відзискавши сили, йде до своєї дружини, щоб відлучити її від Шекспіра). Я вже сказав, що Алісія не може відійти від мене. (Шекспір лишає Алісію, що спирається руками на стіл і своїм показним спокоєм та пильним поглядом в очі виштовхує його наперед сцени).

ШЕКСПІР

Я вже сказав, щоб ти заждав трохи! (Помалу підходить до Алісії і виходить з нею вказаними раніше дверима, не відриваючи ні на хвилину очей від Йорика, що стоїть нерухомий і незвичайно стурбований).

Я В А VIII

Йорик

Після довшої перерви підносить до чола руку, розглядається навколо себе, ніби прокинувся зі сну.

Йорик

Що це? Чи життєва дійсність обернулася в захоплюючу комедію, якої розв'язку годі передбачити? Чи я впав жертвою таємних заговорів чарівниць, злих духів чи чортів? Шекспір!.. Так, нема сумніву! Ні, ні, це неможливо! Що за терпіння жити весь час в темряві! Дай світла, Вічний Господи, світла! І пішов собі з нею... Во-

ни вкупі! Прокляття! Я їх розлучу! (Йде до дверей, що ними вийшли Шекспір і Алісія).

Я В А IX

Йорик і Волтон

ВОЛТОН

(При вході задніми дверима). Уже час, ось і я.

ЙОРИК

Ах, це Волтон! Вітай, Волтоне, щиро вітай. (Вдає надзвичайно врадуваного).

ВОЛТОН

Здоров, Йорику!

ЙОРИК

Це справді називається сумлінно дотримувати обіцянку.

ВОЛТОН

Я інакше їх не дотримую.

ЙОРИК

І, звичайно, ти певно приходиш рішений затаїти те, що я хочу довідатися.

ВОЛТОН

Авжеж.

ЙОРИК

Я люблю таких людей. Ну, між нами не повинно бути жодної сварки. (Кладе руку на його плече). Пустімо з вітром дурниці.

ВОЛТОН

Так як хочеш. Присягаюсь, що я не сподівався, щоб ти був такий розсудний.

ЙОРИК

І немає тепер потреби, щоб ти мені щось розказував. Навпаки, тепер я розкажу тобі дуже смішну історію.

ВОЛТОН

Ти мені?

ЙОРИК

Був собі раз молодий юнак, повен запалу, повен вогню. Він на смерть залюбився в прегарній жінці. (Волтон здригається). Вона його теж полюбила, що за радість! І він одружився, яка безмірна честь!

ВОЛТОН

(Вельми стурбований). На чому ти перестанеш?

ЙОРИК

Вони жили так щасливо у згоді, аж одного вечора молодий юнак несподівано вернувся додому, і, ось, застає свою дружину...

ВОЛТОН

(Навально, невсилі себе стримати). Неправда, брехня!

ЙОРИК

Отож, він застає свою дружину в обіймах іншого чоловіка.

ВОЛТОН

Милостивий Господи!

ЙОРИК

Він, без сумніву, так і сказав би »Милостивий Господи«, бо справа була така, що інший вигук не поміг би. І уяви собі, що він сказав би тоді, як би довідався, що той чоловік, людина шляхетного походження, мав предовгий час любовні зносини з його дружиною.

ВОЛТОН

Це підлий наклеп! Замовчи!

ЙОРИК

Він постановив помститися на своїй дружині, і його дружина зникла ніби земля під нею розступилася на завжди.

ВОЛТОН

Не можеш замовчати?

ЙОРИК

Він постановив помститися на любовнику, а любовник наказав своїм слугам немилосердно його потурбувати.

ВОЛТОН

(Засліплений злістю, схоплює Йорика за руку). Ти ще не замовк?

ЙОРИК

(Таким самим тоном як Волтон, беручи його теж за руку). Ну, а ти ще не говориш? Ха, ха, ха! Виходить, що тобі сподобалася казочка. (Сміється). Він думає, що справа похована в глибокій тайні, бо місце пригоди знаходиться далеко, а потурбований чоловік має сьогодні інше заняття і двадцять років більше, ніж тоді; але дурень помиляється. Відомо, що він ховається під іншим найменням, щоб приховати правдиве ім'я сплямлене нечистю. (Знов говорить енергійно).

ВОЛТОН

Що ти робиш, Йорику?

ЙОРИК

І не бракує таких людей, які вказали б на нього пальцем.

ВОЛТОН

О, скажена сило!

ЙОРИК

Є й такі, що кажуть, коли бачать його на проході: »Он там іде поганець; бо скривджений чоловік, що не відплачується, це негідник«.

ВОЛТОН

У такому випадку, хто більший поганець за тебе?

ЙОРИК

Що ти кажеш? То ти нарешті обізвався? Продовжуй, висловися, говори!

ВОЛТОН

Я, принаймні, зараз відкрив обман.

ЙОРИК

Продовжуй.

ВОЛТОН

Я, принаймні, хотів помститися.

ЙОРИК

А я? Говори далі. А я?

ВОЛТОН

Ти сліпий.

ЙОРИК

Говори далі.

ВОЛТОН

Ти живеш спокійно з ганьбою.

ЙОРИК

Продовжуй.

ВОЛТОН

Твоя дружина. . .

ЙОРИК

Моя дружина? Говори далі. . . Мовчи, ради Бога, бо вирву тобі язика!

ВОЛТОН

Бачиш? Ти підліший за мене.

ЙОРИК

Моя дружина?

ВОЛТОН

Вона тебе зраджує.

ЙОРИК

Зраджує! Ну, докажи мені! Ти певно маєш, без найменшого сумніву, якісь докази, ясніші за соняшне світло. Такого страшного обвинувачення не висувають без доказів. Ну, покажи мені ті докази! Дай мені їх! Чому ж ти отягаєшся? Не маєш доказів? Як ти їх можеш мати? Він їх не має. Я так добре це знав. Ця людина сміє говорити, що ангел є дияволом, і хоче, щоб йому повірити на слово.

ВОЛТОН

Я повторюю, що Алісія тебе зраджує.

ЙОРИК

А я повторюю, щоб ти мені це доказав. (Підходить до нього ближче). І як ти зараз мені цього не докажеш, то скажи, що ти збрехав. Скажи, що Алісія чесна жінка; скажи, що крім мене вона нікого не любить; скажи, що її поважає й обожає світ; скажи, що само небо радується, коли на неї споглядає. Скажи! Мусиш це сказати!

ВОЛТОН

Алісія має любовника.

ЙОРИК

Ти так думаєш?

ВОЛТОН

Так.

ЙОРИК

І не доказуєш? Горе тобі, підла людино, бо ти вдруге цього не скажеш. (Кидається на Волтона, немов хоче його задавити).

Я В А Х

Ті самі, Шекспір, Алісія і Едмундо.

Шекспір і Алісія входять зліва, а Едмундо зправа.

АЛІСІЯ і ЕДМУНДО

Ах!

ШЕКСПІР

(Стає між Йориком і Волтоном). Досить.

ВОЛТОН

(Змішано, побачивши його). Шекспір!

ШЕКСПІР

(Потиху, але з живим виразом до Волтона). Зламати обіцянку, це найбільша негідність.

ВОЛТОН

Ах! (Не скриває враження, викликаного Шекспіровими словами. Потім скоро подається назад). (До Йорика): Будеш плакати гіркими сльозами за те, що ти щойно вчинив. (Виходить).

ШЕКСПІР

Що тобі сказав цей чоловік?

ЙОРИК

Те, що я знав передтим. Що моя дружина має любовника. І ти є тим любовником!

ШЕКСПІР

Я!

АЛІСІЯ

Милостивий Господи!

ЕДМУНДО

Ах! (Підходить до Йорика, ніби хоче з ним говорити).

ШЕКСПІР

(Злісно). Я! Божевільний. (Сміється). Ха, ха, ха! Ради Бога, він приводить мене до сміху.

ЙОРИК

Це не він! Це не ти? Це не мій приятель, який мене зневажає і вбиває? (З ніжним відчуттям). У такому випадку моє нещастя має якусь утіху. Я боявся двох зрад. Одна із них не існує. Прости мені, Гільермо, прости! Я такий нещасний!

ШЕКСПІР

(Дуже зворушений, і з притиском). Якщо ти нещасний, то ходи сюди і виплачяся на вірних грудях.

ЙОРИК

(Кидається йому в обійми, залитий сльозами). Гільермо! Мій дорогий Гільермо!

ЕДМУНДО

(Притишено, з великим острахом). Алісіє?

АЛІСІЯ

(З розпачливим притиском). Що?

ЕДМУНДО

Завтра!

АЛІСІЯ

Завтра! (Едмундо виходить задніми дверима, а Алісія правими. Йорик і Шекспір стоять в обіймах).

З а с л о н а

Д І Я І І І

Частина перша

Гардероба Йорика і Алісії в театрі. Великий стіл з обрусом, два малі дзеркала, театральні прибори і світла. Дві великі вішалки, з яких звисають до землі фіранки і накривають одяг, що на них висить. Кілька крісел. Двері направо, що ведуть на сцену.

Я В А І

Автор і Керівник сцени (помічник режисера).

Обидва входять правими дверима. Керівник сцени (помічник режисера) з відкритим рукописом в руці і з суфлерським свічником.

ПОМІЧНИК

Пані Алісія рішуче мусить мати тут воду.

АВТОР

Так. Я бачу тут пляшку. (Вказує на пляшку, яка стоїть на столі).

ПОМІЧНИК

Беріть. (Наливає воду в склянку. Автор п'є).

АВТОР

Ах, я можу віддихати! Моє серце стало мені в горлі. Мій зір став плутатися. Стільки зворушень! Така радість! Ух! (Бере зі стола театральну програму і прохолоджується нею). Скажіть мені, друже, що ви думаєте про мою драму?

ПОМІЧНИК

Що я думаю? Справді, це дуже гарна річ! А ця остання дія сподобається не менше, ніж другі.

АВТОР

Дав би Бог, щоб ви не помилялись.

ПОМІЧНИК

Я помилятися! Але ж я маю критичне око! На першій пробі я ствердив, що ваша драма сподобалась би чи не так само, як якась Шекспірова.

АВТОР

Шекспір! О, Шекспір! (З ніжною похвалою). Певно, що не забракне і таких, що робитимуть несправедливі порівняння... Але я ніколи не повірю. Ні, ніколи. Я скромний чоловік... дуже скромний.

Я В А П

Ті самі й Едмундо. Він в одязі Манфреда.

ЕДМУНДО

Скажи мені, Томасе, не відходить Алісія зі сцени аж тоді, коли я приходжу?

ПОМІЧНИК

(Листкує рукопис). Так.

ЕДМУНДО

І я чекаю на підмостках аж до кінця?

ПОМІЧНИК

(Знов листкує рукопис). Ну, а ви цього не знаєте?

ЕДМУНДО

[Коли скінчиться драма, тоді буде трудно передати їй в руки... Яке нещастя!] (Звертається до дверей).

АВТОР

Ану подивімся, Едмундо, як ви виглядаєте у сцені двобою. Правда, ви мені видаєтеся... так... трохи... ну... На пробах ви були набагато кращі. Чи не так?

ЕДМУНДО

Так, сеньйор, так... (Виходить задумано).

Я В А Ш

**Автор і Керівник сцени (помічник режисера),
опісля Волтон в одязі Ляндольфа.**

АВТОР

Він заледви був ласкавий мені відповісти. Шкода писати такі драми, як оця, щоб потім якийсь незнаний і невдоволений актор...

ВОЛТОН

(До помічника). Чи Едмундо щойно вийшов з відсідів?

ПОМІЧНИК

Так, вийшов.

ВОЛТОН

Що він хотів?

ПОМІЧНИК

Ніщо. Він хотів знати, коли пані Алісія лишає сцену.

АВТОР

Правда, сеньйор Волтон, що Едмундо грає досить погано?

ПОМІЧНИК

Щось із ним діється сьогодні вечером.

АВТОР

Доречі, я двічі був у нього в кімнаті і застав його,

як він розмовляв з Дервілем, а коли вони мене завважили, то зараз змінили розмову. Акторам слід заборонити приймати гостей в театрі.

ВОЛТОН

А хто такий цей Дервіль?

АВТОР

Це капітан корабля, що має відплисти завтра.

ПОМІЧНИК

І як тільки капітан вийшов, сеньйор Едмундо попросив у мене чорнила і взявся писати листа.

АВТОР

Писати листи під час вистави драми.

ВОЛТОН

[Лист!.. Корабель, що відпливає завтра...]

ПОМІЧНИК

Коли вже мова про лист, то ось один, який ви маєте взяти в цій дії на сцену і дати його графові Октавіо. (Дає йому папір зложений у виді листа).

ВОЛТОН

Дай мені. (Бере папір і ховає його в кишеню одягу. Чути вельми голосні оплески і голоси одобрення. Волтонове обличчя міняється).

АВТОР

О, а це що? Для кого це могло бути?

ПОМІЧНИК

Зовсім просто: для сеньйора Йорика. Заложуся хоч за що, що це було для нього. (Вибігає).

Я В А ІV

Волтон і Автор

АВТОР

Як добре той чоловік грає свою ролю цього вечора! А коли я собі пригадую те, що я не хотів, щоб він грав ролю графа, то я готов головою стіну розбити. А тепер його можна бачити. Хто був би собі подумав, щоб актор, звиклий грати лише блазенські ролі... Від сьогодні всі актори світу лишаються позаду. Таж він кращий за вас!

ВОЛТОН

(Пробуючи приховати своє обурення). Справді?

АВТОР

Багато кращий!

ВОЛТОН

А якщо така ваша думка, то здається вам справедливим або розумним говорити мені це просто в очі? (Бере його гнівно за руку і веде його наперед сцени).

АВТОР

(Перелякано). Простіть... Я думав... Слава приятеля...

ВОЛТОН

(Звільняється від нього зневажливо). Ви дурень!

АВТОР

Як то, я дурень?

Я В А V

Ті самі і помічник режисера.

ПОМІЧНИК

Ну, так сталося, як я сказав. ці останні оплески були для нього.

АВТОР

[Його поїдає заздрість.] Браво, Йорик, браво! (Виходить).

ПОМІЧНИК

І ви, що ви думаєте про Йорика?

ВОЛТОН

Ти добрий хлопчина. Ти працюєш запопадливо, і я буду старатися, щоб Шекспір підвищив тобі платню.

ПОМІЧНИК

І яке добро ви вчинили б! Ви знаєте, що у мене четверо дітей. Четверо!

ВОЛТОН

Отже ти мене питає, що я думаю про Йорика?

ПОМІЧНИК

Так, сеньйор.

ВОЛТОН

Ну, розгляньмо: що ти думаєш про нього? (Вдає дуже прихильного до помічника).

ПОМІЧНИК

Я?

ВОЛТОН

Так, скажи. Сьогодні рано ти говорив, що він грає дуже зле.

ПОМІЧНИК

Те, що я саме сказав.

ВОЛТОН

(Радісно). Отже, ти віриш?

ПОМІЧНИК

Я не вірю, я певний.

ВОЛТОН

Чого?

ПОМІЧНИК

Що я сказав дурницю.

ВОЛТОН

Ах!..

ПОМІЧНИК

Доброго жарта він нам устроїв. В першій дії було видно, що він був... так... трохи збентежений, але опісля... Чудово! І як він відіграв деякі сцени! От раз, слухаючи його, я став як зачарований і забув підказати акторці, щоб вона вийшла на сцену. Драма була б і на тім скінчилася, коли б не те, що автор стояв біля мене за кулісами і одним вигуком збудив мене з мого захоплення. Глядіть, сеньйор Волтон: коли б я побачив, як ви грали роль Макбета, то я думав би, що ніщо не можна було зробити краще. Але, так як воно тепер...

ВОЛТОН

(Перебиваючи йому). Ну, застановися. Не зроби другої помилки.

ПОМІЧНИК

Що? (Ніби залякано, а при цьому перекидає листками драми). Ні, ця сцена є дуже довга. Можна заложитися, що доки Йорик є в трупі, доти ніхто не гратиме кращих роль, крім нього. Хто буде змагатися за них?

ВОЛТОН

Ах, які ти мелеш нісенітниці.

ПОМІЧНИК

Захоплення завжди було досить голосне. Справа в тому, що... я захоплений Йориком. Усі захоплені. Тільки головні актори перешіптуються пошепки і лихословлять його потайки позаочі. Заздрість, ніщо більше, ніж заздрість.

ВОЛТОН

Чи ти лишиш мене в спокою?

ПОМІЧНИК

[Що за вираз лица! Що за погляд! Який я дурень! А він, це той, що зазнає найбільшої втрати. . . Ну, мій дорогенький друже, більше терпеливості і сховай свою лють.]

ВОЛТОН

Що ти там шепочеш собі під носом?

ПОМІЧНИК

Я не шепочу. . . Навпаки.

ВОЛТОН

Иди вже звідси, бо слово чести. . .

ПОМІЧНИК

Я вже йду, я вже йду. . . (В розпачі і люті Волтон звалюється в крісло). Лють, лють, лють! (Покривляється з Волтона так, що той його не бачить. Виходить).

Я В А VI

Волтон

Стоїть задумано кілька хвилин.

ВОЛТОН

Як я вгадав! Йорика оплескали з захопленням! Який успіх! Яка неосяжна слава! Більша ніж моя! Так, тисячу разів більша! Але я не прощу йому образи заподіяної мені раніше. . . Як можна простити образу, яку він тепер мені завдає? Тільки, щоб досягнути задоволення, я не можу подумати про щось інше, що не видається мені погане і дрібне. Я хотів би помститися відповідно до образи, помститися так, щоб я міг з гордістю сказати: оце помста. (Знову чути оплески). Знову оплески! (Заглядає крізь праві двері). А! (Успокоюється). Для Алісії. Вона виходить зі сцени. . . Ед-

мундо збирається входити тим самим боком... Вони один одному глядять у вічі... О! Так... Нема сумніву... Діло було таке шкоре як думка, але я запримитив це добре. Едмундо дав щось Алісії, як проходив попри неї. Що це може бути? Можливо це лист, про який вони говорили. А може доказ, якого ждав від мене Йорик. Коби це був лист! Коли б Провидіння захотіло мені допомогти!.. Ось вона йде. А! (Ховається за заслону, що звисає з одної вішалки).

Я В А VII

Волтон і Алісія. Вона в одягу Беатріси.

Алісія входить правими дверима. Поглянувши за куліси, вона зачинає повільно двері, щоб була не стукнути. Зраджуючи ознаки неспокою, вона виходить на середину сцени, де зупиняється ніби стурбована, і накінець розтуляє праву долоню, в якій видно папір, що на нього глядять уважно.

ВОЛТОН

Так, це лист Едмунда. (З виразом задоволення, він в одну мить висуває голову з-поза заслони, що за нею він ховається. Алісія шкоро наближається до стола, де горять світла, і читає з видним острахом, споглядаючи в сторону дверей).

АЛІСІЯ

»Я ще не знаю напевно, чи ми зможемо утекти завтра... Я вже маю усе приготоване. Завтра рано я буду чекати на вулиці в п'ятій годині. Ми ніколи не розлучимися. Моя любов триватиме так довго, як мє життя. Утікаймо. Нема іншого виходу. Утікаймо, моя дорога Алісіє, і...« (Читає далі потихо). Утікати! І лишати цю нещасну людину! Допускатися злочину, що його не виправити. Вічний сором! Ніколи! Краще

смерть! (Наближає листа до свічки, щоб його спалити. Волтон, вийшовши зі сховку, спиняє руку Алісії, яку вона простягає, щоб наблизити папір до полум'я). Ох! (Другою рукою він скоренько хапає листа). Волтон! (Побачивши його, вона відступає перелякана).

ВОЛТОН

Це я.

АЛІСІЯ

Де ви були?

ВОЛТОН

За тією заслоною.

АЛІСІЯ

Що вам треба?

ВОЛТОН

Я хочу побачити, що вам пише Едмундо в цьому листі, що тримаєте в руці.

АЛІСІЯ

(Схиляється на стіл з переляканим виразом). Милосердя!

ВОЛТОН

Дайте мені його.

АЛІСІЯ

Не наближайтеся.

ВОЛТОН

Чому ні?

АЛІСІЯ

Я буду кричати.

ВОЛТОН

То кричіть.

АЛІСІЯ

Що ви заміряєте?

ВОЛТОН

Ви скоро побачите.

АЛІСІЯ

Вручити це моему чоловікові?

ВОЛТОН

Може бути.

АЛІСІЯ

Сьогодні увечорі! Тут! Під час вистави драми!.. Це був би безприкладно ганебний вчинок, нелюдська мерзота. . . Не має наймення, яким би назвати таку погань! О, змилуйтеся! Трохи змилуйтеся над ним! Я вас благаю. . . ради чого ви хочете, щоб я вас благала? Що ви любите? Які слова найскорше долетіли б до вашого серця? Скажіть мені, що я маю вчинити, щоб вас переконати?

ВОЛТОН

Усе, що ви вчинили б, нінащо не придасться. Мені треба помститися.

АЛІСІЯ

І чому б вам не помститися? Але чому ви мусите відплатитися сьогодні ввечорі? Завтра я дам вам листа, який палить мою руку. Вірте мені, я присягаюсь вам. Завтра мій чоловік буде знати правду. Ви будете приявні. Ваша жадоба відплати буде заспокоєна його горем і моїм. Ви не будете жалувати того, що мусите чекати аж до завтра, щоб її виконати. Ви мені погрожуєте смертю, більше ніж смертю. Дайте мені нагоду відчути її прихід. Я благатиму вас на колінах. (Стає навколішки). Я тепер у ваших ніг. Чи даруєте мені час, про який я вас благаю. Ви мені його дасте, правда? Скажіть мені, що так.

ВОЛТОН

Ні, і тисячу разів ні. (Алісія встає вельми обурена).

АЛІСІЯ

А я думала, що він людина, а він диявол!

ВОЛТОН

Я людина, марна людина, що відплачує за себе.

АЛІСІЯ

Ах! (Побачивши Йорика, що входить правими дверима. Ховає руку, що в ній тримає листа, назад і стоїть наче застигла від переляку).

Я В А VIII

Ті самі і Йорик; він в одязі графа Октавія.

ЙОРИК

(До Волтона, поважно). Що ти тут робиш? Чи буде розумно нам обом побачитися сьогодні вечором поза сценою?

ВОЛТОН

Певно, що ні. Але як ти довідаєшся, що діється...

ЙОРИК

Я нічого не хочу знати. (Сідає охляло). Сьогодні ми належимо до публіки. Лиши мене!

ВОЛТОН

Чи жадова слави може тебе так опанувати, що ти забуваєш про все інше?

ЙОРИК

Жадова слави! (З сумним виразом). Лиши мене, я тебе благаю.

ВОЛТОН

Тому що ти раніше просив мене дати тобі якийсь доказ...

ЙОРИК

Що? Що ти говориш? (Встає і підходить до Волтона).

АЛІСІЯ

(Будиться зі свого здивовання). [Чи це правда?]

ЙОРИК

Волтоне... Зважай на те, що вона тут приявна. (Стримується). Зважай на те, що ніхто не сміє її зневажати при мені. Доказ? (Не маючи змоги себе опанувати). Чи це можливе? Де він?

ВОЛТОН

Скажи своїй дружині, нехай вона тобі покаже свої руки.

АЛІСІЯ

Не слухайте його.

ЙОРИК

(До Волтона) Іди. Залиши нас самих.

ВОЛТОН

Вона має листа в одній руці.

АЛІСІЯ

Чи ви не бачите, що він падлюка?

ЙОРИК

Лист! (Хоче підійти до своєї дружини і з трудом стримується). (До Волтона). Іди.

ВОЛТОН

Той лист, це письмо від її любовника.

АЛІСІЯ

Ах! (Стискає в руці листа).

ЙОРИК

А-а! (Біжить до неї). Дай мені цього листа, Алісіє!

АЛІСІЯ

Це не лист... Чи він сказав, що це лист? Він бреше, не вірте йому.

ЙОРИК

Він тебе обвинувачує, оправдай себе. Якщо цей папір не лист, то ти легко можеш принизити наклепника. Зроби так.

АЛІСІЯ

Справа в тому... я вам скажу... Цей лист...

ЙОРИК

Я мушу його побачити.

АЛІСІЯ

(Попадає в розпач). Це неможливо, щоб ви його бачили.

ЙОРИК

(Дає свободу своїй люті). Неможливо? (Хапає її нагло одною рукою, а другою хоче взяти від неї листа). Дай мені його!

АЛІСІЯ

Ох! (Нагло напружується, звільняється від Йорика і йде до дверей. Йорик йде за Алісією, зупиняє її лівою рукою, а правою засуває двері).

ЙОРИК

Що ти збираєшся робити? Чи ти хочеш рознести мою неславу між людей?

АЛІСІЯ

Мати забутих, змилуйся!

ВОЛТОН

Опір тут ні до чого. Було б краще, як би ви здалися.

АЛІСІЯ

А хто вас уповноважнює давати мені поради? Йо-

рику, накажіть цій людині мовчати. Поводьтесь зі мною так, як хочете, ви мій чоловік, ви маєте право мене зневажати. Але не дозвольте, щоб ця людина мене зневажала, щоб вона до мене говорила, щоб вона на мене гляділа. Жадна жінка, навіть найгірша, ні найбільш понижена, не заслуговує на ганьбу, щоб така людина, як ця, поважилася глядіти на неї. (Волтон глядить на неї з тріумфальною усмішкою). Я вам казала не глядіти на мене! Йорику, він ще дивиться на мене! (Чути стук у двері).

ЙОРИК

Чуєш? Я мушу йти на сцену.

АЛІСІЯ

Ідіть, ідіть, ради Бога!

ПОМІЧНИК

Йорик! Йорик! (Кличе його з-за куліс).

ЙОРИК

Не примушуй мене вживати сили супроти жінки.

ПОМІЧНИК

На вас чекають, Йорику!

ЙОРИК

Не чуєш, що вони кажуть?

АЛІСІЯ

Я божеволюю!

ЙОРИК

Чи мої погрози ні до чого не придатні?

АВТОР

Відчиніть, відчиніть... Бо припиниться вистава!

ЙОРИК

(Біжить лютий до дружини і змагається з нею, щоб дістати листа). Ну, скінчімо уже!

АЛІСІЯ

(Змагається з Йориком). Змилосердіться! Змилосердіться!

ЙОРИК

Лист! Лист!

АЛІСІЯ

Ні! Ви мені завдаєте болю!

ШЕКСПІР

(За кулісами, б'є в двері). Відчиніть двері, ради Бога!

АЛІСІЯ

(Кричить до нього). Шекспіре! Шекспіре!

ЙОРИК

Лист!

АЛІСІЯ

Радше мое життя! (Йорик схоплює її за руку, в якій вона тримає листа). Ах!

ВОЛТОН

(Видирає листа). Ось він нарешті.

ЙОРИК

Дай мені його.

АВТОР, ШЕКСПІР і ПОМІЧНИК

(З-за куліс). Йорику! Йорику!

ВОЛТОН

Ах! (Ніби заскочений наглою думкою). Не тепер ще. (Ховає листа в кишеню).

ЙОРИК

Ні?

АЛІСІЯ

Що він каже?

Я В А ІХ

Ті самі, Шекспір, Автор і Помічник режисера.

Відпадає замок від дверей під натиском зовнішньої сили і Шекспір, Автор і Помічник режисера вбігають настрімголов. Чути удари і голоси.

ШЕКСПІР

Волтоне!

АВТОР

Ви мене зруйнували!

ПОМІЧНИК

Уже дві хвилини, як нікого нема на сцені.

ЙОРИК

(Тихо до Волтона). Той лист!

ВОЛТОН

Я вам уже сказав, що не тепер.

АВТОР

Що з вами діється? Слухайте, слухайте! (Скрізь голоси і удари, що виразно доходять).

ПОМІЧНИК

(Підказує Йорикові рядки, які він має говорити з виходом на сцену).

Ось Бог вже нарешті зі мною,
І сумніву пута сьогодні пірву я.

ЙОРИК

(Потихо до Волтона). Його ім'я, бодай скажи його ім'я.

ВОЛТОН

Опісля.

ШЕКСПІР

Публіка чекає, Йорику.

ПОМІЧНИК

Публіка скаженіє!

АВТОР

Біжіть, ради Бога! (Всі три випихають Йорика до дверей).

ЙОРИК

Лишіть мене! Я тепер не актор. Я людина... людина, що терпить. Чи ти даєш мені його? (Виринається від усіх і підбігає до Волтона).

ВОЛТОН

Він не вийде з моїх рук на те, щоб дістався до твоїх.

АВТОР

(Знову хапає його). Ідіть!

ПОМІЧНИК

(Підказує йому). Ось Бог вже нарешті зі мною...

ШЕКСПІР

Обов'язок перше всього!

ЙОРИК

Ох, проклятий обов'язок! Проклятий я! (Виходить скоро. Алісія розмовляє потику з Шекспіром).

ПОМІЧНИК

(До Алісії). А тепер ви.

АЛІСІЯ

(Потику до Шекспіра). Лист від Едмунда...

АВТОР

Що? (Вельми стурбований і перестрашений). Вона також не хоче йти?

АЛІСІЯ

(Потику до Шекспіра). Якщо мій чоловік його побачить...

ШЕКСПІР

(Потиху до Алісії). Він його не побачить.

АВТОР

Сеньйора!

АЛІСІЯ

Підтримайте мене, ведіть мене. (Виходить з Автором, спершись на нього).

ПОМІЧНИК

І ви будьте приготовані. Ця сценка коротенька. (Листкує драму дуже неспокійно).

ВОЛТОН

Я це знаю.

ПОМІЧНИК

А чи дав я вам листа, що ви його маєте тепер принести?

ВОЛТОН

Так.

ПОМІЧНИК

Я не знаю, що зі мною діється. (Виходить).

Я В А Х

Шекспір і Волтон; потім Автор і Помічник

ШЕКСПІР

Цей лист не належить тобі, Волтоне.

ВОЛТОН

Ні тобі.

ШЕКСПІР

Його власник наказує мені дістати його назад від тебе.

ВОЛТОН

Ну, то подумай, як тобі його дістати.

ШЕКСПІР

Як? (Злісно, але скоро опановується). Волтоне, сильні і щирі серця милосердяться над нещастям інших людей. Змилосярдися над Йориком. Змилосярдися бодай над Алісією. Спаси її, якщо це ще в межах можливости. Її провина не така велика, як ти собі уявляєш, і її можна легко направити. Знищмо цей папір.

ВОЛТОН

Йорик мене образив.

ШЕКСПІР

Тебе образив Йорик? То відплачуйся за образу і май до цього право, але відплачуйся благородно, бо честь не відновлюється простацьким вчинком. І якщо Алісія ні в чому тебе не образила, то як ти думаєш зробити її жертвою твого гніву? Ранити тим самим ударом винного і невинного, це діло безумства і варварства. Навіть, коли б ця нещасна жінка і була вчинила тобі справжнє зло, то ти не міг би на ній мститися, хіба що хотів би стати підлим і боягузом. Чоловіки мстяться на чоловіках, але на жінках ні.

ВОЛТОН

Жадай від мене, що хочеш, Гільермо, тільки не жадай від мене листа.

ШЕКСПІР

А що я можу від тебе жадати, негіднику? Чи думаєш, що я не знаю причини, чому ти ненавидиш Йорика? Ти ненавидиш його не тому, що він тебе образив, а тому, що ти йому заздриш.

ВОЛТОН

(З навальним зворушенням). Що? Ти це смієш говорити?

ШЕКСПІР

Я тебе назвав підлим і боягузом, але ти ще щось гірше: ти заздрісний!

ВОЛТОН

Я заздрісний! Жадна образа не завдала б мені такого болю як та.

ШЕКСПІР

Бо це образа, на яку ти найбільше заслуговуєш. Так. Заздрість тримає твою душу у своїх лабетах. Заздрість, що оплакує чийсь інше щастя і захоплюється своїм власним нещастям, коли б вона не була найгидкішим налогом. Заздрість, стид і завада ума, проказа серця. (Чути нові оплески).

ВОЛТОН

Мене кличе обов'язок. (Здригається). Обов'язок перше всього, як ти сказав Йорикові.

ШЕКСПІР

Його оплескують. Слухай! Боїшся слухати? Для заздрісної людини нема на світі більш жорстокого шуму, як оплеск відданий в честь суперника. (Входить Автор, сповитий радістю).

АВТОР

Радість, радість! Публіка знову наша! Вона не могла стриматися від рясних оплесків, почувши оці рядки:

*Ось з запалом щастя чекаєш, що здалі
Спокійно, знай, світлом своїм нас вітає;*

Проте не з таким то бажанням.

Як нікода, що нас, бач, здалека турбує.

Як їх вимовив Йорик! Яка жестикуляція! Який звук голосу! (Чути нові оплески). Ще одні оплески, ще одні. Чудово! Божественно! (Б'є в долоні).

ВОЛТОН

(Хоче йти). Якщо ти мене не пустиш, то я втрачу мою чергу.

ШЕКСПІР

(Стає перед ним). Найперше дай мені листа.

АВТОР

Що це сталося сьогодні вечором з усіма, сеньйор?

ПОМІЧНИК

(Із входом). Ходімо, бо скоро йдете на сцену.

ВОЛТОН

(До Шекспіра). Бачиш? (До Помічника). Іди, а я піду вже за тобою.

ШЕКСПІР, АВТОР і ПОМІЧНИК

(Виявляють здивовання). Що?

ШЕКСПІР

Я вирву його від тебе з твоєю душею, якщо буде треба.

АВТОР

Глядіть, що ви робите, Шекспіре!

ВОЛТОН

(Рішається). Ах!

ШЕКСПІР

Що?

АВТОР

Лишається сказати лише п'ять рядків. (Глядить на драму).

ВОЛТОН

Обов'язок сильніший за мою волю. Візьми його. (Витягає з кишені одягу листа і дає його Шекспірові).

ШЕКСПІР

Нарешті! (Бере листа в радуваний). (Волтон біжить направо).

АВТОР

Біжить! (Йде за ним).

ПОМІЧНИК

Мій пане достойний, я тут.

(Підказує йому те, що він має говорити з виходом на сцену. Виходять Волтон, Автор і Помічник режисера).

Я В А ХІ

ШЕКСПІР

(Відкриває тремтячою рукою листа). Порожний лист! (Скрикує голосно). А, це той, що він мав занести на сцену! А другий? Другий! До біса! (Біжить направо, засліплений злістю, і заглядає крізь двері). Ну, він вже перед публікою. (Вертається на сцену). Гадюка обманула лева. Лев мусить знищити гадюку! (Йде направо, поклавши руку на шпагу. Перерва між цією першою частиною і другою — коротка, майже природна).

Ч а с т и н а д р у г а .

Велика зала в палаті графа Октавія. Стіл і вигідне крісло направо. Колекція зброї по обох боках сцени.

ЯВА ОДИНОКА

Граф Октавіо, (Йорик), **Манфредо** (Едмундо), **Беатріс** (Алісія), **Ляндольфо** (Волтон), **Суфлер** у суфлерській будці. Під кінець яви **Шекспір**,

Автор і Помічник режисера та актори і працівники театру.

Граф і Ляндольфо розмовляють між собою так, що їх не чують Беатріс і Манфредо, які стоять на дру-

гім боці сцени і своєю поведінкою зраджують страх і біль.

ГРАФ (ЙОРИК)

*Ах, мій Ляндольфе, в твою то відсутність
Безмежний неспокій точив мою душу;
Твоя знов проявність чомусь мене сильно тривожить.
Скажи по: а лист той?
Якщо він у тебе, то дай мені, врешті, й скінчи з ним!*

ЛЯНДОЛЬФО (ВОЛТОН)

Беріть же! (Дає йому Едмундового листа).

ГРАФ (ЙОРИК)

Ах! (Бере його з великим зворушенням).

ЛЯНДОЛЬФО (ВОЛТОН)

(Ну, я німстився!)

ГРАФ (ЙОРИК)

Ляндольфе, іди вже!

(Ляндольфо кланяється і виходить. Волтон підходить до дверей на ліво, зупиняється на хвилину і глядить на Йорика з виразом задоволеної злости).

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Манфреде! (Потиху, стурбовано).

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Беатрісо! (Так само).

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Година прийшла вже!

ГРАФ (ЙОРИК)

*Нарешті побачу, хто твій є коханець. (До Беатрісн).
Тремти бо, невірна дружино, тремти бо невдячна,
Що честь викрадаєш у мене і щастя!*

*Була твоя спритність даремна:
Глянь осьде на доказ своєї провини.*

(Розгортає листа і підходить до стола зі світлами).
Вся кров в мені стигле. . .

(Не відважується читати листа).

*Хай знов спалахне усім гнівом!
Проклятий хай буде негідник з-за кого насліно
ти честь мою плямиш!*

(Вдивляється в папір і нагло здригається).

Ах! Що?

(Переможений несподіванкою, забуває, що грає на сцені і говорить те, що дійсно диктує йому його власне відчуття з закраскою правди. Едмундо і Алісія глядять одне на одного в глибокому здивованні).

СУФЛЕР

Ах, що ж бо я бачу?

(Підказує йому голосно, думаючи, що він помилився, і б'є рукописом драми в дошки, щоб звернути його увагу).

ВОЛТОН

Що це?

СУФЛЕР

Ах, що ж бо я бачу? Мій Христе! (Висуває голову з сфлерської будки і підказує йому голосно).

ГРАФ (ЙОРИК)

Мій Боже, мій Христе! (Вимовляє ці слова драми, наче б вони повстали з його власного болю і щирого здивовання. Падає безсило на крісло, що стоїть біля стола, закриваючи обличчя руками. Перерва. Встає помалу Йорик, глядить на Едмунда і Алісію, а потім на публіку і стоїть нерухомо спертий на стіл, не знаючи, що робити).

Тут певно прихована правда.

(Деклямує ніби з пам'яті, не цікавлячись тим, що говорить).

Ходить.

(Едмундо і Алісія приближаються до нього схвильовано і з острахом).

І погляньте!

(Показує їм листа, і з новим напруженням).

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО) і БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Ох! (Скрикують на вид листа і відступають перелякани).

ГРАФ (ЙОРИК)

Земле свята розступися під нами!

(Знов падає на крісло, хвилинку оглядає листа, і потім, ніби хапається за розпачливе рішення, встає і йде у напрямі Едмунда з погрожуючою поставою. Заки наблизиться до нього, він пристає і глядить на публіку і дає їй пізнати, що в ньому проходить боротьба почувань. Глядить у другу сторону, потім спиняється на Алісії і підбігає також до неї, але знову стримується і вертається на середину сцени, підносить руки до чола, то кладе їх на серце. Алісія і Едмундо дивляться на нього перелякано).

СУФЛЕР

А, це ти той пегідник...

(Голосно, і знов б'є рукописом драми по дошках).

А, це ти той пегідник...

(Йорик, піддаючись силі обставин і не маючи змоги опанувати своє обурення і злість, перетворює уявне положення драми у своє власне і говорить до Едмунда слова особи, яку він грає, як свої власні. Звідсіль драматична уява перетворюється у справжню дійсність так, що у Йорика як і в Алісії і Едмунда буде видне злиття вудманого характеру і дійсної особи в одно сство).

ГРАФ (ЙОРИК)

А, це ти той пегідник,

*Ти віроломний і зрадливий.
Ти той сподусник ганебний, що сміє
Ось серце терзати нещасній людині?
То ти сирото бідоланний, що захист
Ласкавий знайшов був у домі моему.
Що стрінув в мені ти батька і друга?
То ти викрадаєш подружчя в мене найдорожчу?
Ти честь мою плямиш?
Отак то, бач, вчинком шляхетним і щирим
Зуїла людина якомсь собі гада пригріти!
І добре вчинив ти насправді. Мій Боже всевільний!
Цієї заплати є гідний той, хто в обмані
Знай, вірив, що він співчутливим повинен би бути,
І склав так не в тій долоні любов і довір'я.
О, ні! Хоч раненим себе і приниженим бачу,
По втраченім чеснім довір'ям своїм я не плачу.
Хай зраднику буде і стид і зневага!
Обманеному ж слава!*

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

О, тату!.. Тату!..

ГРАФ (ЙОРИК)

*Не сон це? Не »тату« сказав він?
Твій тато я? Нехай же спаде тут безжально
На сина свого раз вітцівське прокляття!*

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Мій Боже! Яке то страхіття!

ГРАФ (ЙОРИК)

*Тобі же нещасна,
Що ж зможу тобі я сказати? Без слова і дуга,
І тіло твоє нерухоме, і погляд мовчазний
Ти схожа була би скоріше на мармур холодний.
Коли би биття я не чув так дзвінкого
Яким твоє серце з моїм розмовляє.
І де ж бо ця іскра, яку, у хвилину злощасну,
Я бачив як скромно в очах твоїх сяла*

Ясніше від зірки завчасної ночі?
Де ж те божественне обличчя,
В якому блищали там злиті кольори —
То цвіт помаранчі яркої то темно-червоної рожі?
Он змеркли тепер спокусливі принади
Й зубились дощета всі відтінки ніжно-чутливі
На цьому блідому й зов'ялому ший твоєму обличчі.
Яка бо це зміна раптова!
Як злочин створює речі!
Знайшов я тебе, — о, нещасна годино. —
як в тузі і смутку

Проходив отак я по тернях,
Що зрілости шлях весь вкривають
Шершавий; ну от і в моїх бач. зінцях
З'явилася ти, наче сонця проміння.
Що блиском зненацька своїм променіє
Й розсміяним світлом ген чорні вибілює хмари.
І в радість журба моя вся обернулася,
Як янголів хтось обожає небесних
Так я обожав тебе зданий. всім серцем
Бо хто ж би сказав так. що звергня принада
Бла ради серпанком
В огибному серці?
Та щирість фальшива уже не скриває
Погмурі серця твого. бач. безодні.
Я знаю, що ти є така віроломна як гарна;
Я знаю, що честь моя вся на тріски вже розбита.
Я знаю, що слід би мені тут гидитись тобою;
непевен я тільки

Гиджуся тобою тепер як повинен.
чи люблю тебе все ще.
Нехай тобі лихо, бо любов у відчаю
Ніколи ще. знай не простила!

(Бере її за руку).

Якщо ти не хочеш. щоб лють мене зараз пірвала
І шпата злощасна тебе не прошила
То сльоз мені ввічі
І в соромі гинь.

(Примушує її стати навколішки).

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

О, ласки!

ГРАФ (ЙОРИК)

Даремне тут плакати тобі у покорі;
Ласки не жди тут.

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Вона її гідна!

ГРАФ (ЙОРИК)

Ні ти, ні вона!

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Життя моє вам все належить:
Вбити когось отак зразу, це ласка велика.

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Я сам образив вас, на мене отже тільки
Хай ваша спаде уся кара.

ГРАФ (ЙОРИК)

В обох вас є грубе обманство і злоба;
Обом вам прийдеться за зло заплатити.

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Також і вона? Чи зможе убити її тут
Рука таки ваша?

ГРАФ (ЙОРИК)

Скажи, навіже́ний,
Щож йнакше я можу зробити, ніж смертю
За зраду її покарати?

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Ходіть, коли так, і хай смерть раз мій страх
весь угробить.

Як немає чесноти, то життя непотрібне.
Але моя кров хай вам честь вашу верне;
Моя кров, ніщо інше, хай змие образу.

ГРАФ (ЙОРИК)

Життям ти пожертвувала б радо своїм, щоби
тільки його врятувати?
Тож знай: потече твоя кров, і його теж,
Лиш з тим, що його буде перша!
(Бере дві шпаги зо стіни).

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

О, ноче зловіща!

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Що за страхіття!

ГРАФ (ЙОРИК)

Ну, вибери шпагу. (Подає йому шпаги).

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Так, в грудях моїх нехай зникне рапіра. (Бере
скоро одну шпагу у напрямляє її вістря у свої груди).

ГРАФ (ЙОРИК)

Й моя теж у грудях твоєї коханки. (Підходить до
своєї дружини, ніби з наміром її поранити).

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Ах! (Підбігає, щоби стати перед Беатрісою).

ГРАФ (ЙОРИК)

Стань хоч в її обороні! Знай бо,
Що мстива рука тут на неї чигає.

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Проший, ради Бога, мене, і дай мені вмерти.

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Не можеш ти вмерти, коли я живу ще.
(З запалом, взнесений любов'ю).

ГРАФ (ЙОРИК)

Тепер то, рішившись її боронити,

Ти станеш зі мною на герць?
(Підходить доволі близько до нього і говорить скоро)

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Так!

ГРАФ (ЙОРИК)

І мужньо?

Забувши хто ти є й хто я є?

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Так!

ГРАФ (ЙОРИК)

І схочеш у двобою мене таки вбити?

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

На Бога, ну так!

ГРАФ (ЙОРИК)

Гай-гай, судьба мені винна,
Знай, радости стільки, ще після такого терпіння!

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Подумай...

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Ні за що! (Відштовхує її).

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Послухай...

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Оцей чоловік — це твій ворог! (Не тямить себе).

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Безсмертний мій Боже!

ГРАФ (ЙОРИК)

Тож даймо раз волю поривам то запалів наших.

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Злочин бо, знай, злочини родить. О, сило пекельна,
Це діло тебе, бачу, гідне!

(Йорик і Едмундо б'ються завзято).

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Стривайте! (Хапає Едмунда).

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Вступися!

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Вже досить!

ГРАФ (ЙОРИК)

З вини, бач, твоєї він духа свого тут утратить.

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Мене ви послухайте врешті: будьте ласкаві.
(Іде в сторону Йорика і стримує його).

ГРАФ (ЙОРИК)

Ти з ним проти мене?

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

О, доле нещасна!

(Відступає перелякана від Йорика).

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

О, Боже!

(Почуває, що він ранений, опускає шпагу і падає
владно на землю).

ГРАФ (ЙОРИК)

Поглянь-но!

(До Алісії, показуючи шпагою на Едмунда).

БЕАТРИС (АЛІСІЯ)

Мій Христе!

МАНФРЕДО (ЕДМУНДО)

Прости мені, Боже!

(Вмирає. Алісія підбігає до Едмунда, схиляється над ним і доторкнувшись його, скрикує і випростовується перелякано).

АЛІСІЯ

Кров!.. Едмундо!.. Кров!.. Він убив його!.. Рятунку!

ЙОРИК

Мовчи!

АЛІСІЯ

Шекспіре! Шекспіре! (З криком бігає по сцені).
Він убив його! Рятунку! Поможіть!

ЙОРИК

Мовчи! (Іде за нею).

ШЕКСПІР

(Входить лівими дверима). Що ти вчинив? (Підходить до Едмунда, глядить на нього і доторкається його. Автор, Суфлер і всі актори і працівники театру входять з усіх сторін теж: зі здивування підходять до місця, де лежить Едмундо; побачивши його, усі скрикують з острахом, і товпляться біля нього, одні нагинаються, другі стоять).

АЛІСІЯ

Убийте тепер і мене!

ЙОРИК

Мовчи! (Хапає її і кладе руку на її уста).

АЛІСІЯ

Я його кохала! (Шекспір лишає тих, що товпляться біля Едмунда, і виходить наперед сцени).

ЙОРИК

Тихо будь!

АЛІСІЯ

Едмундо, Едмундо! (Скорим відрухом видирається від Йорика, потім підбігає до Едмунда і падає біля нього. Йорик слідкує за нею, і ті, що стоять довкола тіла, закривають три особи перед очима публіки).

ШЕКСПІР

(Звертаючись до публіки, говорить так, наче б йому бракувало повітря, і зворушено). Шановні глядачі, тепер ви бачите ситуацію. Драма, яку саме ставлено, не може бути скінчена. Захопленням Йорика притемнило йому здатність міркування і він дійсно вбив одного актора, що грав роллю Манфреда. Та це ще не одинокі нещастя, яке нам Бог посилав. Перестав жити теж славний актор Волтон. Його знайшли на вулиці з прошитими мечем грудьми. У нього в правій руці була шпага. Його ворог мусів його вбити віч-на-віч у двобою. Моліться за померлих! І моліться теж за душегубів!

З а с л о н а .

ТВОРИ ЦЬОГО САМОГО АВТОРА:

Надійні дні; повісті з життя. 1949.

Педро А. де Аляркон, **Трикутний капелюх;** повість. Перекл. з есп. (друк. частинами в питсбурському «Нар. Слові», 1950 pp.)

Tesis profesionales, в есп. мові. 1969.

(Невідомого Автора), **Життя Лазарка з Тормесу;** повість. Перекл. з есп. 1970.

Etcétera; кантати (поезії). 1970.

Este libro terminó de imprimirse en
el mes de mayo de 1972 en los Ta-
lleres Gráficos "Dorrego", avenida
Dorrego 1102, Bs. Aires, Argentina

RVN
280

50-0074

